

KÁLLAY LÁSZLÓ, KISSNÉ KOVÁCS ESZTER, KŐHEGYI KÁLMÁN

PIACI KÖRNYEZET, SZABÁLYOZÁS, ÉS VÁLLALKOZÁSÖSZTÖNZÉS

A „Gazdasági versenyképesség: helyzetkép és az állami beavatkozás lehetőségei” című kutatás résztanulmánya

2003. augusztus

A tanulmány a szerzők véleményét tükrözi, azaz nem tekinthető a Pénzügyminisztérium hivatalos álláspontjának.

Szerzők: Kállay László
Kissné Kovács Eszter
Kőhegyi Kálmán
Magyar Gazdaságelemző Intézet
kallay.laszlo@gazdasagelemzo.hu
kovacs.eszter@gazdasagelemzo.hu
kohegyi.kalman@gazdasagelemzo.hu

Sorozatszerkesztők: Lelkes Orsolya
Scharle Ágota
Pénzügyminisztérium
Stratégiai elemző önálló osztály

A Stratégiai elemző önálló osztály feladata, hogy a pénzügypolitika kiemelt területein a vonatkozó összefüggések feltárásával segítse a döntéshozatalt. Ennek érdekében saját kutatást végez, a meglévő tudományos eredményeket hozzáférhetővé teszi a döntéshozók számára, és elősegíti a kormányzati munkában az igényes kutatási módszerek alkalmazását.

A Kutatási Füzetek sorozat célja a Pénzügyminisztériumban, illetve a Pénzügyminisztérium megrendelésére készült kutatómunkák eredményeinek bemutatása.

Az egyes tanulmányok letölthetők a Pénzügyminisztérium honlapjáról:
<http://www.pm.gov.hu> vagy <http://www.penzugyminiszterium.hu>
Nyomatott példányok a Sajtóosztályon rendelhetők (e-mail:
sajtofo@pm.gov.hu).

Miniszteri előszó

A Pénzügyminisztérium törekvése, hogy a gazdaságpolitikai döntések a tények ismeretére és igényes szakmai alapokra épüljenek. Ezért indítjuk útjára a kutatási füzetek sorozatot, amelyben a minisztériumban, a közgazdasági kutatóintézetekben, valamint az egyetemeken folyó kutatások eredményeit a kormányzati feladatokhoz kapcsolódó szerkezetben tesszük közzé. Célunk a kormányzati döntéshozatal támogatása, a szakmai körök tájékoztatása, valamint a kutatási műhelyek és az államigazgatás közötti véleménycsere elősegítése.

A kormány egyik legfontosabb gazdaságpolitikai célkitűzése a versenyképesség javítása. Az ehhez kapcsolódó kormányzati feladatok megalapozását szolgálják a minisztérium kutatói által készített, illetve a minisztérium megrendelésére elkészült tanulmányok, amelyek a vállalkozási környezet, az infrastruktúra, a külföldi tőkebeáramlás, az innováció, a munkaerőpiac, a társadalmi kirekesztettség és a környezetvédelem területén adnak áttekintést a jelen helyzetről és tárják fel a kormányzati beavatkozás lehetőségeit. A kutatási füzetek első néhány számában ezeket a tanulmányokat tesszük közzé.

A kormányzati munkában számos területen komolyabb reformok előtt állunk. Személy szerint bízom abban, hogy a jelen sorozatnak nem elhanyagolható szerepe lesz a sikeres gazdaságpolitikai lépések kidolgozásában.

dr. László Csaba
penzügyminiszter

Szerkesztői előszó a „Gazdasági versenyképesség: helyzetkép és az állami beavatkozás lehetőségei” című kutatáshoz

Versenyképesség mint „növekedési lehetőség”

A versenyképességet e tanulmányorozatban *növekedési lehetőségként* értelmezzük. Ez csupán egy lehetséges megközelítés a számtalan létező definíció közül, de véleményünk szerint alkalmas egy átfogó kutatás alapjainak meghatározásához. A *növekedési lehetőség* makrogazdasági szinten számszerűsíthető mutatója a bruttó hazai termék (GDP) változása. A GDP növekedésének egyik fő tényezője a *munkatermelékenység* - az egységnyi munkaráfordítással létrehozott nemzeti össztermék - változása. A másik fő tényező az *aktivitási ráta* változása, azaz az, hogy a munkaképes korúak közül változik-e azok száma, akik dolgoznak.

A versenyképesség – mind a nemzetgazdasági mind a vállalati szintű versenyképesség – a gazdasági egység *alkalmazkodóképességétől függ*, azaz attól, hogy mennyire képes az a változó környezeti feltételekhez és a keresleti viszonyokhoz rugalmasan alkalmazkodni. Az alkalmazkodási és megújulási képesség tehát egyik legfontosabb magyarázó tényezője a versenyképesség alakulásának.

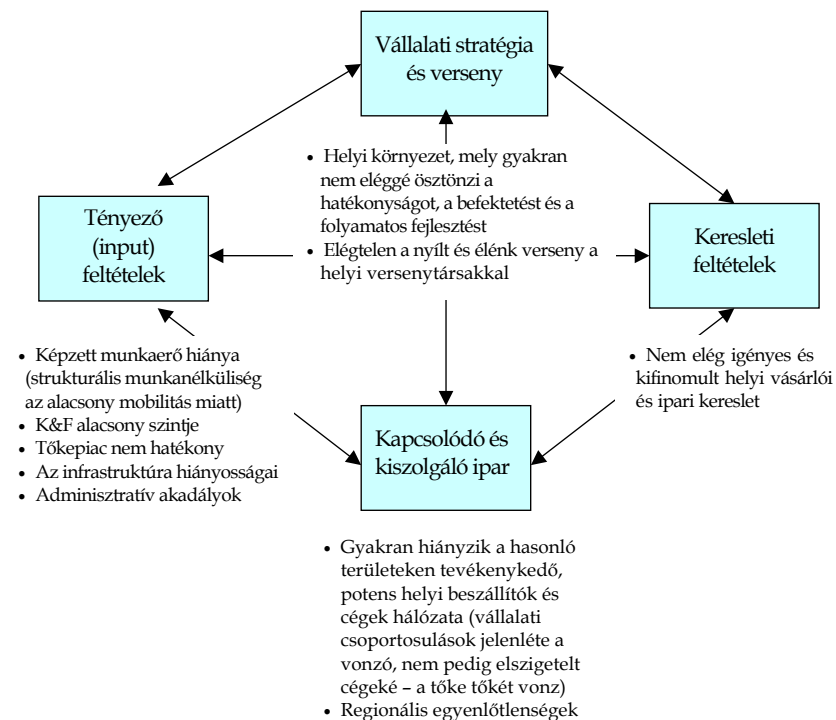
Michael E. Porter, a Harvard Business School professzora és a téma egyik leggyakrabban idézett kutatója szerint (1990) a megfelelő makroökonómiai, politikai, társadalmi és jogi környezet megteremti a versenyképesség lehetőségét, de önmagában *nem elégséges*. A hatékonyság végső soron a gazdaság *mikroökonómiai képességének javításán* múlik, valamint a *helyi verseny minőségén*.

1. ábra A versenyképesség és a versenyképesség növekedésének meghatározói

Ezért Porter a mikrogazdasági üzleti környezet fő tényezőire helyezi a hangsúlyt, amint azt elterjedt „gyémánt” ábrája is mutatja. Ennek magyarországi alkalmazási kísérletét mutatja a 2. ábra.

2. ábra Termelékenység és mikroökonómiai üzleti környezet – magyarországi alkalmazási kísérlet

A versenyképesség mint *növekedési lehetőség* tehát függ (1) a rendelkezésre álló erőforrások nagyságától, azok hasznosításának hatékonyságától, (2) a piac működésének jellemzőitől, valamint (3) az ún. externális hatások előfordulásától, és az azokkal kapcsolatos állami intézkedésektől.

E három tényező közül az externális hatásokat többnyire figyelmen kívül hagyják a versenyképesség kapcsán, azonban véleményünk szerint ez lényeges aspektusa a kérdésnek. Az externália – amit lehet külső gazdasági hatásnak is fordítani –, a piac kudarcát jelenti, azaz a piac normális működése során fellépő hatékonyságvesztés. Externális hatásról beszélünk, ha egy gazdasági szereplő tevékenysége egy másik szereplőre hatással van, de ez a hatás nem képezi piaci tranzakció tárgyát. Negatív externália például a levegőszennyezés, melyben a szennyező és a kárt elszenvedő lakosság vagy a turizmusból élő vállalkozó nem áll közvetlen gazdasági kapcsolatban egymással. Más szóval, a szennyezésnek a piacon nincs ára. Ezek az externális hatások érvelésünk szerint állami beavatkozást igényelnek. A piaci kudarc megfelelő korrekciója a versenyképesség javulását eredményezi.

Ezért a versenyképességre ható tényezők vizsgálatát az említett három résztema köré fűztük fel az alábbiak szerint¹:

I. Erőforrások

Infrastruktúra

Munkaerőpiac

Külföldi működő-tőke

II. Piacműködés, szabályozási környezet

Innováció, kutatás-fejlesztés

Vállalkozási környezet

¹ Az alább bemutatott csoportosítás nem kizárólagos, hiszen például az infrastruktúra tekinthető pozitív externáliának is. Pl. az autópálya olyan „közjószág”, amelynek használata (többnyire) ingyenes, hasznot hoz az úton közlekedőnek, miközben az közvetlenül nem viseli sem az útpépítés sem az útfenntartás költségét.

III. Externális hatások

Környezetvédelem

Társadalmi kohézió

Az egyes tanulmányok célja a tényszerű helyzetértékelés és az állami beavatkozás lehetőségeinek a meghatározása volt.

Kedvező magyar versenyképesség regionális összehasonlításban

Az egyik leggyakrabban idézett nemzetközi versenyképességi rangsort az International Institute for Management and Development (IMD) készíti és a World Competitiveness Report kiadványban teszi közzé (2003). Az IMD a rangsor készítésekor a gazdasági teljesítményt, a kormányzati és az üzleti szféra hatékonyságát és az infrastruktúrát veszi figyelembe.²

A 2003-tól bevezetett számos módszertani újítás miatt az egyes országok idősoros összehasonlítása nem értelmezhető. Így *félrevezető Magyarország versenyképességének romlásáról beszélni 2002 és 2003 között*, hiszen a 2003-as pozíció lényegesen több országgal (illetve régióval) való összehasonlításban számították, mint az azt megelőző évek során. A 2003-as rangsor elkészítésénél az IMD két új országot és mintegy nyolc új régiót is figyelembe vett.

² Az elkészített index kvantitatív és kvalitatív szempontokat egyesít, azaz mintegy 127 statisztikai adat, valamint 116, üzleti vezetőkkel készült kérdőívvel készült kérdőívvel származó szempontot összesít.

1. táblázat. A 20 millió lakos alatti országok versenyképességi rangsora

Országok	1999	2000	2001	2002	2003
Finnország	5	3	4	2	1
Luxemburg	3	6	5	5	6
Svédország	9	7	7	7	7
Hollandia	1	1	1	1	8
Belgium	13	13	12	13	13
Észtország	0	0	16	16	17
Cseh Köztársaság	20	20	21	19	21
Magyarország	18	18	18	18	23
Portugália	17	17	20	20	25
Görögország	19	19	19	21	26
Szlovákia	0	0	22	23	27
Szlovénia	21	21	23	22	28

Forrás: World Competitiveness Report (2003)

A 2003. évi versenyképességi rangsor szerint Magyarország megelőzi Portugáliát, Görögországot, Szlovákiát és Szlovéniát, de valamivel mögötte marad Csehország és Észtország teljesítményének. Az utóbbi évek rangsorának jelentősebb átrendeződései közé tartozik, hogy Csehország maga mögé utasította Magyarországot, illetve, hogy a Magyarország a kilencvenes évek vége óta eltelt idő alatt megelőzte Portugáliát. Összességében megállapítható, hogy a hozzánk hasonló méretű régióbeli országok között Magyarország relatív kedvező helyet foglal el, és e pozícióban nincs viszonylagos romlás az utóbbi évben.

A World Economic Forum (WEF) évente jelenteti meg a Global Competitiveness Report című kiadványát (2003), amelyben a versenyképességre ható különböző tényezők alapján rendezi sorba az országokat.³ Két fő indexet számítanak: az egyik a növekedési kilátásokat jelző versenyképességi index (Growth Competitiveness Index), a másik a mikroökonómiai versenyképességi index (Microeconomic Competitiveness Index), amely az erőforrások hatékony felhasználását méri.

A növekedési kilátásokat jelző versenyképességi index a makrogazdaság középtávú fenntartható növekedési lehetőségeit értékeli

a jelenlegi fejlődési szintek figyelembe vételével. Az index készítői három fő területet tartanak fontosnak a közép (és hosszú) távú növekedésre ható erők közül:

- technológia,
- intézmények és
- makroökonómiai környezet.

A mikroökonómiai index üzleti vezetőkkel és kormányzati hivatalnokokkal folytatott interjúk adataira támaszkodik. Az üzleti környezet értékelése négy szempontra koncentrál, melyek a következők:

- az input tényezők minősége (emberi-, tőkeforrások; fizikai, adminisztratív, információs infrastruktúra, természeti erőforrások)
- a vállalati környezet és stratégia (vállalati stratégiák típusai, helyi verseny)
- a keresleti tényezők minősége (a hazai kereslet kifizetősége, fogyasztói nyomás a termékek és szolgáltatások folyamatos megújulása érdekében), illetve
- a kapcsolódó iparágak és a beszállítói szektor léte.

2. táblázat. WEF versenyképességi indexek szerinti rangsor néhány kiválasztott országban, 2000-2002

Növekedési index alapján készült rangsor			Mikroökonómiai index* alapján készült rangsor		
2000	2001	2002	2000	2001	2002
Portugália	Spanyolország	Spanyolország	Spanyolország	Spanyolország	Spanyolország
Magyarország	Portugália	Portugália	Portugália	Magyarország	Szlovénia
Spanyolország	Magyarország	Észtország	Magyarország	Észtország	Magyarország
Cseh Közt.	Észtország	Szlovénia	Görögország	Szlovénia	Észtország
Görögország	Szlovénia	Magyarország	Cseh Közt.	Portugália	Cseh Közt.
Lengyelország	Görögország	Görögország	Szlovákia	Cseh Közt.	Portugália
Szlovákia	Cseh Közt.	Cseh Közt.	Lengyelország	Szlovákia	Szlovákia
	Szlovákia	Szlovákia		Lengyelország	Görögország
	Lengyelország	Lengyelország		Görögország	Lengyelország

Megjegyzés: a 2000. évi rangsorban Észtország és Szlovénia nem szerepel. Forrás: Global Competitiveness Report, 2002-2003 (World Economic Forum, 2003)

³ A 2000-es elemzés 59, a 2001-es 75, a 2002-es pedig 80 országot vett figyelembe.

A 2. táblázat néhány kiválasztott ország versenyképességi rangsorát mutatja az utóbbi három évben. A növekedési index rangsorában megelőzzük a Cseh Köztársaságot és Lengyelországot, valamint Görögországot is, a mikroökonómiai szintű versenyképesség tekintetében pedig 2002-ben már előrébb álltunk nemcsak a három középkelet-európai országnál, hanem Portugáliánál és Görögországnál is.

Az említett nemzetközi összehasonlítások indexeket használnak, melyek számtalan részterület összesítéséből adódnak. Az ilyen indexek készítésénél számtalan módszertani kérdés felmerül. Nem egyértelmű az sem, hogy a gazdaság fenntartható növekedése, a piaci szereplők alkalmazkodóképessége valóban egységesen ezektől a tényezőktől függ valamennyi országban, valamint hogy ezek a tényezők szerepe azonos az egyes országban (amit az egységes súlyok használata feltételez). Példaként érdemes megemlíteni, hogy a szakirodalomban nincs egységes álláspont a külföldi működőtőke telephelyválasztására ható legfontosabb tényezőkről sem (ld. a témáról készült tanulmányt a Kutatási Füzetek hamarosan megjelenő számában), ami pusztán egy részterülete az itt vizsgált versenyképesség témakörnek.

E szempontok miatt célszerűbbnek tűnt a gazdasági és vállalati versenyképességgel összefüggő egyes részterületek vizsgálata, mintsem egy összesített, átfogó helyzetértékelés készítése.

Lelkes Orsolya

A Stratégiai elemző önálló osztály vezetője
Pénzügyminisztérium

Hivatkozások

Institute for Management and Development. [2003]: *World Competitiveness Report*. <http://www01.imd.ch/wcy/>, Hozzáférés időpontja: 2003. július 10.

Porter, M. E. [1990]: *The Competitive Advantage of Nations*. Macmillan, London.

World Economic Forum. [2003]: *The global competitiveness report 2002-2003*. <http://www.weforum.org/site/homepublic.nsf/Content/Global+Competitiveness+Programme>, Hozzáférés időpontja: 2003. június 1.

Piaci környezet, szabályozás, és vállalkozásösztönzés

Összefoglaló

A magyar vállalati szerkezet egy fejlett átmeneti gazdaság strukturális jellemzőit mutatja. A szakágazatok többségében a vállalkozások versenyző piacokon működnek; az ipari szakágazatok között gyakoribb a koncentrált vagy köztes piacszerkezet. A nagyobb verseny általában magasabb és gyorsabban növekvő termelékenységgel jár együtt.

A vállalkozásalapítás szabályozásában létrejött egyablakos rendszer nemzetközi összehasonlításban viszonylag alacsony költséggel gyors ügyintézését biztosít. A működő vállalkozások száma és a vállalkozási formák szerinti megoszlás érzékenyen követi a szabályozás változását, elsősorban a piaci szereplők adóminimalizációs törekvésének megfelelően. Az adminisztrációs terhek jelentősen csökkentek az adó- és járulékbévallás egységesítésével és az EVA bevezetésével.

1997 és 99 közötti kérdőíves felmérések eredményei szerint - bár csökkenő mértékben - a magas közterhek és a szabályozás kiszámíthatatlansága korlátozzák legerősebben a kis- és középvállalkozások növekedését (a piaci kereslet és versenyfeltételek mellett). A tisztességtelen piaci magatartás visszaszorítását célzó intézkedések hatására e téren javult a helyzet, a fogyasztóvédelemnek ugyanakkor továbbra is kevés figyelmet szentelnek a vállalkozások.

A vállalkozástámogatás nemzetközi gyakorlatában a hangsúly átkerült a támogatott szolgáltatásokról a jogi szabályozásra és a középtávon támogatás nélkül is működtethető programokra. A hazai gyakorlat nem követte ezt a trendet. A támogatási programok nem tartalmaznak beépített kontrollmechanizmusokat, és a hatásuk méréséhez szükséges információk is általában hiányosak. Az alkalmazott eszközök a viszonylag olcsó források szűk körű juttatására szorítkoznak és így a verseny torzítása mellett fejtik ki hatásukat. A vállalkozásfejlesztési szervezetek körében elterjedt a járadékszerző (*rent seeking*) magatartás; inkább a finanszírozási források biztosításában, mint a tényleges eredmények felmutatásában érdekeltek, és alig alakultak ki a piacba integrálódni képes, fenntartható tevékenységek.

Bevezetés

A kormányzat - bár nem mindenható - mégis sokat tehet a versenyképesség növekedésért a vállalkozások gazdasági környezetének célszerű alakításával. Dolgozatunk a versenyképesség piaci környezet közvetítésével megvalósuló befolyásoló tényezőit, valamint a gazdaságfejlesztő intézmények olyan átalakítását tárgyalja, amely a versenyképesség növelését tartja szem előtt. Három szerkezeti részből áll: az első részben statisztikai adatok alapján bemutatjuk a gazdaság szakágazati szerkezetét, a szakágazatokban a verseny meglétét, vagy hiányát, vagyis a verseny strukturális feltételeit írjuk le. A második részben a piaci szereplőket, a piacra történő be- és kilépések, a piaci működés törvényi kereteit mutatjuk be a vonatkozó jogszabályok alapján. A harmadik részben a piaci szereplők megerősítését szolgáló intézmény- és eszközrendszer működését mutatjuk be, valamint leírjuk ezek diszfunkcionálitásának kiküszöbölési lehetőségeit. Tanulmányunkban javaslatokat teszünk a kormányzati politika javítására.

A piacszerkezet Magyarországon

Magyarországon a 2000-es évek elejére létrejött vállalati szerkezet egy fejlett átmeneti gazdaság strukturális jellemzőit mutatja. Nagyszámú, viszonylag kis méretű hazai tulajdonban levő vállalkozás, alacsony szintű tőkefelhalmozás, a külföldi tőke erőteljes, növekvő jelenléte jellemzi a gazdaságot, amely folyamatos alkalmazkodásnak kitett kis, nyitott gazdaság. Az uniós csatlakozás egyik hatásaként tovább erősödik a verseny. Megjelentek és erősödnek a piaci együttműködés, a munkamegosztás és (hálózati) szerveződés különböző formái, helyenként a vállalati koncentráció jelei is láthatók. Miközben a magyar átlagos vállalatméret nem tér el jelentősen az európaiaktól, a jövedelmi és teljesítmény-mutatókban továbbra is nagy a különbség. A kis- és középvállalkozások alapvető szerkezeti jellemzői az elmúlt években alig változtak, gazdálkodásukat magas munkaerő- és alacsony tőkeintenzitás jellemzi. Jóval nagyobb mértékben részesednek a foglalkoztatásból, mint az árbevételből vagy a jövedelemtermelésből. Ez a tény önmagában természetes, de nemzetközi összehasonlításban a kis- és a nagyvállalkozások közötti különbség meglehetősen nagynek tűnik, és a rés inkább nyílik, mint záródik.

A tervgazdaságot torz ágazati szerkezet: a monopolhelyzetek nagy száma, a nagyvállalatok túlsúlya, a kis és közepes vállalkozások relatív hiánya, emellett a tulajdon- (állami, szövetkezeti, magán) és gazdálkodási formák (nagyvállalat – kisvállalat) egyenlőtlensége, a szabad vállalkozásalapítás korlátozása jellemezte. A piacgazdasági átalakulás két egyenrangú feltétele a magántulajdon és a verseny megteremtése volt. Létre kellett hozni a piacgazdaság tulajdonviszonyait, szereplőit és szabályait abban a reményben, hogy a keretfeltételek megteremtése egyúttal megteremti a piacgazdasági magatartásmintákat is.

A törvényi és szervezeti keretek kialakításán túl a korábban állami és szövetkezeti tulajdonban lévő vállalkozások döntő arányát privatizálták. Magánkézbe kerültek a korábbi nagy- és közepes vállalatok. A privatizáció gyakran járt együtt szervezeti decentralizációval. A nagyvállalati szerkezet lebontásában azonban a versenyteremtés, a piaci szereplők számának növelése gyakran nem szerepelt az egyes aktusok céljai között, bár kétségtelenül a piaci szereplők a decentralizáció révén is szaporodtak.

Az örökölt koncentrált piacszerkezetek számos területen tovább élnek. A piac torzulásai azonban a versenyt is torzítják, egyes gazdasági szereplők között összehangolt magatartást, különböző formákban megnyilvánuló gazdasági erőfölényt eredményeznek a tisztességtelen árak, indokolatlan előny, illetve hátrányos feltételek elfogadtatásától a termelés korlátozásán, az üzleti kapcsolatoktól való elzárkózáson, az üzletfelek megkülönböztetésén keresztül, az árukapcsolásig, a felfaló árazás alkalmazásáig, a piacra lépés akadályozásáig. Ezek a magatartások egyes esetekben a beszállítókat, más esetekben a versenytársakat, illetve a fogyasztókat sújtják, és társadalmi veszteségeket okoznak. A versenyképesség feltételei között tehát fontos (első) hely illeti meg a piac strukturális feltételeinek vizsgálatát. A kialakult piaci szerkezeteket vesszük szemügyre leíró jelleggel - vagyis kategóriáink nem hordoznak értéktartalmat, normatív minősítéseket -, illetve statisztikai szemléletben, vagyis eltekintünk az egyes szakágazatok, piacok gazdasági különbözőségeitől.

Rendelkezésünkre a vállalkozások szakágazati mélységű ágazati szerkezete áll. A piaci jellemzőket a vállalkozások szakágazati jellemzőivel közelítjük meg. Azzal a leegyszerűsítő feltételezéssel élünk, hogy egy **szakágazat, amely vállalatok olyan csoportja, amelyek**

egymással könnyen helyettesíthető termékeket, vagy termék-csoportokat kínál - egyúttal piac is. Vagyis a piacot és a szakágazatot **szinonimaként** használjuk.

A szakágazat szerkezetét (a piacszerkezetet) annak **koncentrációjával**⁴ és a **szereplők számával** jellemezzük. Az erős versenyt a kis koncentrációjú és nagy számosságú szakágazatok (dekoncentrált szerkezet), a gyengét a nagy koncentrációjú és kis számosságú szakágazatok (koncentrált szerkezet) elkülönítése révén írjuk le.

Dekoncentrált és koncentrált szerkezetű a szakágazatok egyaránt 18-18 százaléka, köztes elhelyezkedésű a szakágazatok 64 százaléka.

Gazdasági áganként vizsgálva az ipar és a szolgáltatások a legtagoltabbak. Az iparban 272, a szolgáltatásokban 127, a kereskedelemben 77 és a mezőgazdaságban 16 szakágazat található. A piacszerkezetet tekintve minden gazdasági ágban a köztes szerkezetű szakágazatok a leggyakoribbak. Az iparban a koncentrált, a többi gazdasági ágban a dekoncentrált szerkezetű szakágazatok is jelentős számúak.

⁴ A koncentrációt az ún. Herfindahl-indexszel (vállalati árbevétel/ágazat összes árbevétele hányadosok négyzetösszege). számítjuk. A mutató értéke 1, ha a szakágazatban egyetlen vállalat működik, és nullához közelít sok, kis árbevételű vállalkozás esetén. A piaci szerkezet típusainak meghatározásakor mind a koncentráció mértékét, mind a szakágazatok vállalkozásainak számosságát két csoportra bontjuk: az átlagosnál nagyobb, illetve az átlagosnál kisebb koncentrációjú, illetve számosságú szakágazatok csoportjaira. Így 4 kategóriához jutunk: (1) Kis koncentrációjú és nagy számosságú szakágazatok, (2) Kis koncentrációjú és kis számosságú szakágazatok, (3) Nagy koncentrációjú és nagy számosságú szakágazatok, (4) Nagy koncentrációjú és kis számosságú szakágazatok. Az első kategória az erős, a negyedik a gyenge verseny strukturális feltételeit írja le. A köztes kategóriákat összevonjuk a közepes verseny strukturális feltételei kategóriában.

1. táblázat. A szakágazatok száma gazdasági áganként és a szakágazatok szerkezete szerint

Ágmakro	Koncentrált	Köztes	Dekoncentrált	Összesen
Mezőgazdaság		10	6	16
Ipar	79	168	25	272
Kereskedelem		50	27	77
Szolgáltatások	14	82	31	127
Összesen	93	310	89	492

Forrás: az adóbevallásokból számolva

Vállalkozások a szakágazatokban

A vállalkozások nem arányosan oszlanak meg az egyes szakágazatok között. Az alábbiakban a vállalkozások piaci környezetét mutatjuk be régiók, fő tulajdonosok és méret szerint.

A vállalkozások 0,3 százaléka koncentrált, 29 százaléka köztes és 71 százaléka, vagyis jelentős többsége dekoncentrált szerkezetű szakágazatokban, vagyis a verseny strukturális feltételei közepette végzi tevékenységét.

A koncentrált piacok az országos eloszlásnál gyakoribbak a közép-dunántúli, az észak-magyarországi, az észak-alföldi és a dél-alföldi régióban. A dekoncentrált szerkezetű piacok csak a közép-magyarországi régióban gyakoribbak az átlagosnál.

A belföldi magán tulajdonú vállalkozások a dekoncentrált, az állami, a belföldi társasági és a külföldi tulajdonú vállalkozások jelenléte a koncentrált piacokon nyomatékosabb.

Az alkalmazott nélküli és a mikrovállalkozások a dekoncentrált, a kis, közepes és nagyvállalkozások a koncentrált és köztes piacokon nagyobb súlyúak, vagyis nagyobbak az országos eloszlás értékeinél.

Teljesítmény és verseny

A koncentrált piacszerkezetben működő **vállalkozások** termelékenysége (egy főre eső árbevétele) 2001-ben nagyobb (17143 eFt), hatékonysága (egy forint saját tőkére eső bruttó hozzáadott értéke) kisebb (1,57), mint a dekoncentrált szerkezetű vállalkozásoké (12001 eFt, illetve 2,58).

1998 és 2001 között a koncentrált szerkezetű **szakágazatok** termelékenysége és hatékonysága is gyorsabban nőtt, mint a dekoncentrált szerkezetűeké. A koncentrált szerkezetű piacokon az átlagos termelékenység 11396 eFt-ról 22418 eFt-ra, a hatékonyság 0,4-ről 0,87-re nőtt. A dekoncentrált szerkezetű piacokon ezek az értékek rendre: 10584 és 14834, illetve 0,65 és 0,52.

Eredményeink valószínűleg nem függetlenek attól, hogy a vállalkozások nem önmagukban állnak, hanem cégcsoportok, hálózatok, stratégiai szövetségek részei, amelynek következtében a vállalkozások határai elmosódottá válnak. Ezt a körülményt elemzéseinkben nem tudtuk figyelembe venni, mert rendelkezésünkre az adóbevallások adatai állnak. Egy kutatás azonban a közelmúltban kimutatta, hogy a 350 legnagyobb árbevételű vállalat, az összes nagybank és a minisztériumok, az Állami Privatizációs és Vagyonkezelő (ÁPV) Rt., valamint a parlamenti frakciók egyetlen nagy hálózatnak tekinthetők, a cégek csaknem 90 százaléka összefüggő kapcsolatrendszerben vesz részt (Vedres, 1999). Ennek kapcsán a szerző, Vedres Balázs joggal vetette fel, hogy „a szabad verseny atomizált, elkülönült szereplőkből építkező absztrakt közgazdasági fogalmát valóban érdemes volna újra gondolni.”

Jogi és szabályozási környezet

Az „**Európai Charta kisvállalatok részére**” című dokumentum, mint a kisvállalkozások támogatási és fejlesztési tevékenységének az alapja, a vállalkozásfejlesztési politika alapidokumentumának tekinthető az Európai Unióban. A Charta deklarálja, hogy a kisvállalatok tekintendők az innováció, a foglalkoztatás, valamint az Európán belüli társadalmi és helyi integráció fő hajtóerejének, ezért a **lehető legjobb környezetet** kell biztosítani a kisvállalkozások és a vállalkozási tevékenység számára. A hangsúlyt a közvetlen állami támogatások és a pénzügyi szolgáltatások mesterségesen olcsóbbá tétele helyett olyan területekre helyezi, mint

1. A vállalkozások oktatása és képzése.
2. Olcsóbb és gyorsabb indulás.
3. Jobb törvénykezés és szabályozás.
4. Szakmai ismeretek biztosítása.
5. Az on-line hozzáférés biztosítása.

6. Az egységes piac jobb kihasználása.
7. Adó- és pénzügyek, mely utóbbi esetében a hozzáférés fontosságát hangsúlyozzák.
8. A kisvállalatok technológiai teljesítményének erősítése.
9. Sikeres üzleti modell és a legmagasabb szintű kisvállalati támogatás.
10. A kisvállalati érdekek erősebb, hatékonyabb képviselőjének kialakítása uniós és nemzeti szinten.

A Chartához igazítva dolgozták ki az új, 2001-2005 évre szóló többéves KKV-fejlesztési programot és az új célrendszer megjelenik a KKV politika végrehajtó szerveinek felépítésében is. Magyarország az uniós csatlakozásra váró többi országgal közösen 2002. április végén a szlovéniai Mariborban írta alá a Chartát, amivel kötelezettséget vállaltunk arra, hogy a meghatározott cselekvési programmal összhangban a kisvállalkozások igényeinek messzemenő figyelembevételével alakítjuk a hazai KKV fejlesztési politikát és gazdálkodási környezetet.

A vállalkozás-kezdés feltételei

A Chartában megjelölt olcsóbb és gyorsabb indulás terén sok pozitív lépés történt Magyarországon az elmúlt időszakban és a társasági és a cégjog fejlesztése során fog történni a közeljövőben is. A jogalkotás, számítástechnikai fejlesztések terén továbbra is arra kell törekedni, hogy a bejelentkezési rendszer minél gyorsabb, komfortosabb, egyszerűbb és olcsóbb legyen.

Egyéni vállalkozói igazolvány

Az egyéni vállalkozás létrehozásának, működésének és megszűnésének feltételeit számos módosítással 1990. április 1. óta, az 1990. évi V. törvény szabályozza. A vállalkozói igazolványt 1998. június 30-ig a helyi önkormányzat állította ki, majd 1998. július 1-jétől a vállalkozó székhelye és tevékenységi köre szerint illetékes gazdasági kamaráktól kellett kérni. Ez a módosítás valósította meg a régen várt „egyablakos rendszert”, mivel a kérelem beérkezése után a kamarák szerezték be - az erre a célra létrehozott számítógépes rendszer útján - az illetékes hatóságoktól az adószámot, szükség esetén az adóazonosító jelet és statisztikai számjelet, a társadalombiztosítási folyószámlaszámot.

2000. november 1-jétől a gazdasági kamarákról szóló 1999. évi CXXI. törvény az egyéni vállalkozók bejelentkezésével, illetve nyilvántartásával kapcsolatos feladatait a vállalkozók székhelye szerint illetékes körzetközponti feladatokat ellátó települési (fővárosi kerületi) önkormányzat jegyzői hatáskörbe utalta, az ügyintézkést a BM okmányirodáiban végzik. A változás nem érintette a bejelentkezés „egyablakos rendszerét”. Az átadáskori 253, ma 274 önkormányzati okmányiroda leterheltsége nagy, amihez hozzájárul az igazolványok kötelező cseréje és, hogy az egyszerűsített vállalkozói adót választó egyéni vállalkozóknak az adószámok megváltozása miatt is újra kellett cserélnie igazolványát.

Az új előírások hatálybalépése előtt kiadott igazolvány érvényességének megszűnése miatti csere, az érvényességi határidőn belül, amelynek eredeti időpontja 2002. június 30. volt, illetékmentes volt. Kamarai, érdekképviselői nyomásra a 2002. évi XII. törvénnyel a 2000. november 1-je előtt kiadott vállalkozói igazolványok érvényességét 2003. február 15-ig meghosszabbították. Ennek megfelelően módosult az egyéni vállalkozói igazolványról szóló 129/2000. (VII.11.) Korm. rendelet is. Az a vállalkozó, aki 2003. február 15-ig nem nyújtotta be régi típusú vállalkozói igazolványa, iparendélye cseréjére irányuló kérelmet, érvénytelen igazolvány birtokában folytat gazdasági tevékenységet. Jellemzően 2003. január eleji adatok szerint még 66 224 egyéni vállalkozó nem cserélte ki még igazolványát.

A vállalkozói igazolványok cseréjére azért volt szükség, mert létrejött a Belügyminisztérium Központi Adatfeldolgozó, Nyilvántartó és Választási Hivatala által kezelt egyéni vállalkozói igazolvánnyal rendelkező egyéni vállalkozók központi nyilvántartása, amely telefon és telefaxszám kivételével nyilvános, adatait bárki megismerheti, ezáltal a gazdasági élet biztonságát szolgálja. A Hivatal a nyilvántartásból megkeresésre egyedi és csoportos adatszolgáltatást teljesít díjkötelesen (28/2000. (X.27.) BM rendelet). Az egyéni vállalkozói, illetve az adóhatósági nyilvántartásba a kötelező csere folyamán adategyeztetés eredményeként kerültek be a vállalkozás adatai, mely adategyeztetés teljes folyamata elektronikus úton történt. Az egyedi adatszolgáltatás egy eljárásban, egy fő adataira 1 200 Ft. Az adatszolgáltatás kihasználtságát nem ismerjük, az önkormányzati tájékoztatás tapasztalatai szerint nem nagyon volt példa arra, hogy a gazdasági élet biztonsága szempontjából kérdezzék a vállalkozók nyilvántartási adatait.

Jelenleg a gyakorlatban már egyszerűbb lenne erre az esetre, ha elkérjük bemutatásra a vállalkozó igazolványát.

A Belügyminisztérium Központi Hivatalánál jelenleg folyik a határidőig benyújtott kérelmek feldolgozása, végleges adatok június végére várhatók. Május közepi aktuális adatok szerint:

- a regisztrációs időszak során (2000. november 1.- 2003. február 15.) nyilvántartásba vett vállalkozások száma 516 327.
- jelenleg is működő vállalkozás: 404 408, (ebből 2000. november 1. után indított új vállalkozás 105 957, regisztrációs eljárás során nyilvántartásba vett: 298 451).
- regisztrációs eljárás során megszűnt vállalkozás: 111 919.

Az egyéni vállalkozói igazolvány kérelemhez mellékelni kell a hatósági erkölcsi bizonyítvány mellett a jogszabályban előírt képesítés meglétét igazoló okiratot, amennyiben a kérelmező képesítéshez kötött tevékenységet kíván folytatni, a jogszabályban előírt más hatóság engedélyét, amennyiben a tevékenység folytatását jogszabály hatósági engedélyhez köti, a munkavégzés módját igazoló okiratot, ha nem főfoglalkozásúként fog tevékenykedni, a székhely, telephely, fióktelep használatának jogosságát igazoló okiratot és természetesen a személyazonosításra alkalmas, valamint a lakóhelyet igazoló okmányokat. Az okmányiroda az adószám birtokában adja ki a vállalkozói igazolványt, amely az eddigi gyakorlattól eltérően csak személyesen vehető át, és az átvétel időpontjától kezdhető meg az adóköteles tevékenység.

A kizárólag az adóhatóság által nyilvántartott, adózást érintő adatokat és ezek változásait, azonban 15 napon belül az egyéni vállalkozónak közvetlenül kell bejelentenie az adóhatóságnál. Az új rendszerben szűkült a bejelentési kötelezettség alá vont adatok köre, és az egyablakos rendszer lényegéből fakadóan ez postai úton is lebonyolítható. Ilyen bejelentkezéssel kívül eső adatközlés pl. a bankszámlaszám bejelentés. A vállalkozói igazolvány átvételétől számított ugyancsak 15 napon belül be kell jelentkezni az iparüzési adó alá is. (Ez alól kivétel lehet egy-egy település, ahol a helyi önkormányzat úgy döntött, nem szed iparüzési adót. Budapesten belül mindenkinek kötelező bejelentkezni.) Számítani kell a Központi Statisztikai Hivatal megkeresésére is, adatszolgáltatás okán.

Az egyéni vállalkozásról szóló törvény 7. §-a alapján az egyéni vállalkozó székhelye szerint illetékes települési (fővárosi kerületi) önkormányzat jegyzője ellenőrzi, hogy az egyéni vállalkozó tevékenysége, működése megfelel-e a jogszabályokban, illetve az igazolványában foglaltaknak, és erről tájékoztatja a vállalkozói igazolvány kiadására illetékes körzetközponti jegyzőt. Ezt kihasználva gyakorlat a fővárosban, hogy az okmányirodák leterheltségét csökkentendő az illetékes települési (fővárosi kerületi) önkormányzat jegyzője, aki egyben egyes hatósági engedélyek, mint üzlet működési engedélye, telepengedély gazdája, segíti, tájékoztatja a kérelmezőket az eljárások menetéről, a szükséges teendőkről, és az okmányirodák már csak ténylegesen a vállalkozói igazolványok kiadását intézik. Alapesetben pár naptól egy-két hétig terjedően kapják meg a vállalkozók a vállalkozói igazolványt (max. 30 nap lehet) és ebben az esetben egy *egyéni vállalkozás elindítása* összességében eljárási díjjal és nyomtatványköltséggel *max. 15.000,- Ft-ig terjedhet*. Ettől jelentősen eltérhet, mind az időigény, mind a költség, ha a tevékenység hatósági engedélyhelyhez kötött, különösen, ha az engedélyezésben más hatóságok közreműködésére is szükség van. A tapasztalatok szerint a gyakorlatban ez okozza a vállalkozók számára a legtöbb problémát.

Társaságok alapítása

A gazdasági társaságok alapítását érintően 1998. június 16-án lépett hatályba az új gazdasági társaságokról szóló 1997. évi CXLIV. törvény és a hozzá szorosan kapcsolódó cégnyilvántartásról, a cégnyilvánosságról és a bírósági cégeljárásról szóló törvény, a 1997. évi CXLV. törvény, jelentős változásokat hozva a gazdasági társaságok alapításában és működésében. A cégbejegyzésre kötelezett gazdasági társaságok számára ezt követően került bevezetésre az „egyablakos-rendszer”, mely gyakorlatilag ugyanúgy működik, mint az egyéni vállalkozói igazolványok kiváltása esetében, akár csak az adóztatáshoz szükséges adatok 15 napon belüli megküldése az adóhatóság részére. Az előzmény nélkül alakuló cégek a társasági szerződés ellenjegyzésének, illetve közokiratba foglalásának napjától előtársaságként működhetnek, azonban üzletszerű gazdasági tevékenységet csak a cégbejegyzési kérelem benyújtását követően folytathatnak, azzal a megszorítással, hogy hatósági engedélyhez kötött tevékenységet nem végezhetnek.

2000 júniusában az érintett vállalkozásokat, a kft-eket és az rt-eket leginkább a kötelező tőkeemelés érintette, amelynek fontosságát jelzi,

hogy 2000. május végén még több, mint 73 ezer cégnek kellett eleget tenni törvényi kötelezettségének (72.500 kft, illetve közel 600 rt.). Az érintett vállalkozásoknak három választási lehetőségük volt: a törzstőkét a törvényben meghatározott legkisebb összegre kiegészítik; átalakulnak; vagy végelszámolással, felszámolással megszűnnek. Úgyszintén ettől az időponttól kezdve a gazdasági munkaközösségek és a jogi személy felelősségvállalásával működő gazdasági munkaközösségek (jgmk) a társasági szerződés módosításával közkereseti társaságként működhetnek tovább, vagy kötelesek más gazdasági társasággá átalakulni. Ennek hiányában e társaságokat a cégbíróság megszüntnek nyilvánítja, mivel az új társasági törvény ezeket a társasági formákat törölte. A KSH 2000. május végén még 7 456 megszűnő gazdálkodási formához tartozó társaságot tartott nyilván, ebből 3 680-at működőként. 2003. február végén számuk már csak 1 359, illetve 96 db.

1998. június 16. óta a törvény különbséget tesz a jogi személyiség nélküli, illetve jogi személyiségű társaságok esetében követendő eljárások között, ettől függően változik a társaságok bejegyzésnek idő és költségigénye is.

A jogi személyiség nélküli társaságoknál a cégbíróság vizsgálata csak formai jellegű, az ügyintézési határidő 30 nap lehet (hiánypótlás nélkül). A jogi személyiségű társaságoknál a tartalmi felülvizsgálat mellett az ügyintézés határideje 60 nap lehet. A cégjegyzési eljárásban kötelező a jogi képviselő, a társaságok a cégbejegyzés napjával jönnek létre. Az alapításhoz szükséges minimális vagyon rendelkezésre bocsátásán túl ki kell fizetni a közzétételi díjat és az eljárási illetéket, amelynek mértéke az alapítói vagyon nagyságában van meghatározva. Pl. egy betéti társaság alapítási költségei ügyvédi költségtől függően illetékekkel, nyomtatvány-költséggel együtt 50-100.000 Ft körül alakulhat.

A vállalkozások alapítási kötelezettségeinek nemzetközi összehasonlítására ad lehetőséget az OECD egy 2000. évi tanulmánya (OECD, 2000), vizsgálva a vállalkozások alapításának adminisztratív kötelezettségeit, időigényét és költségeit.

2. táblázat. Vállalkozások alapításának formalitásai a 1990-es évek végén

	Eljárások száma	Idő (hét)	Becstült költségek (ECU)
Ausztrália	1	1	340
Franciaország	10	6	3 400
Németország	6	16	1 400
Olaszország	18	10	2 200
Japán	6	3	4 000
Hollandia	2	12	1 000
Spanyolország	7	24	330
Svédország	3	3	1 130
Nagy-Britannia	1	1	420
Egyesült Államok	1	1	500

Forrás: OECD Small and Medium Enterprise Outlook 2000.

Magyarország tehát az összehasonlításban megállja a helyét: a vállalkozásokat kevés formalitással, viszonylag rövid idő alatt, egyéni vállalkozást olcsón, a többi vállalkozási formát pedig elfogadható költségszinten lehet létrehozni.

Az Európai Unió a vállalat alapítás vonatkozásában is harmonizációs irányelvek kibocsátásával és közösségi társasági forma létrehozásával törekszik a nemzeti szabályozás összehangolására.

A társaságokat érintő magyar jogszabályok nagyrészt már megfelelnek a közösségi jogszabályoknak, de az eltérések miatt a társasági és cégjogszabályok módosítására szükség van több ponton abból a célból is, hogy a hazai gazdasági jogi környezet a kisvállalkozásoknak és a külföldi befektetőknek kedvezőbb feltételeket biztosítson. A tagállami határokon átnyúló kooperáció, különösen a kkv-k hatékony, rugalmas kooperációjának elősegítését célozza a bevezetésre kerülő európai gazdasági érdekvédelmi egyesülés, mint új vállalkozási forma. Hosszabb távon pedig az 1. sz. közösségi társasági jogi irányelv módosításával Magyarországon is megvalósulhat a régi igényként megjelenő elektronikus cégeljárás bevezetése. Változás várható, tekintettel az európai kisvállalkozói charta elvárásaira is, a kisebb, elsősorban jogi személyiség nélküli vállalkozások jelenlegi részletes szabályozásában, az ügyvédkényszer esetleges megszüntetésével, vagy a regisztráció egyszerűsítésével.

A jogi és szabályozási környezet változásának hatása a vállalkozások számának alakulására, a KKV szektort speciálisan érintő adózási szabályok változásai

A jogi és szabályozási környezet változása jelentős befolyással bír a vállalkozások számának alakulására. A nyilvántartásba vett (regisztrált), valamint a működő vállalkozások (melyeket a statisztika csak 1995-óta figyel) számának alakulását mutatják a mellékelt táblázatok.

A **társas vállalkozások** között a korlátolt felelősségű és a betéti társasági cégforma a legnépszerűbb, ezen, számarányukat tekintve domináns vállalkozástípusok mellett a közkereseti társaságok, részvénytársaságok, szövetkezetek aránya eltörpül. A társas vállalkozások száma, összetétele folyamatosan és több irányban változott a gazdasági társaságokról szóló 1988. évi VI. törvény hatálybalépése, majd 1997. évi újrakodifikálása óta. A kezdeti gyors növekedést, egy mérsékeltebb, hullámzó emelkedés követte. 1998. június 16-tól, az új társasági törvény hatálybalépése óta különösen dinamikus, 4 év alatt mintegy 32%-kal nőtt az adóalanyokon belül a jogi személyiség nélküli társaságok száma, ezen belül a betéti társaságoké 40%-kal. A jogi személyiségű társaságok, elsősorban kft-k száma az előbbieknél növekedési ütemének felét sem érte el. E tendenciák mögött elsősorban az új társasági törvény szigorúbb követelményrendszere, a megemelkedett alaptőke követelmények húzódnak, de befolyásoló tényező volt, hogy 1998. második felében már ismertté vált a cégalapításhoz kapcsolódó illetékterhek jelentős emelése, ami valószínűleg felgyorsította az alapítási és átalakulási szándékok megvalósítását. Harmadsorban, befolyásoló tényező lehetett az új számviteli törvény azon előírása, mely szerint a 2000 végéig megalakult jogi személyiségű gazdasági társaságoknak átmeneti időre, 2003. december 31-ig még lehetőségük volt az egyszeres könyvvitel alkalmazására, amit a törvény hatályba lépése után újonnan indulók már nem tehettek meg, így 2000. január és decembere között közel kétszerese volt a működő betéti társaságok számának emelkedése, mint a kft-ké. 2001-ben ez jóval kevesebb volt 21,5 ezer, illetve 17 ezres növekedéssel.

Az **egyéni vállalkozások** esetében a 90-es évek elején kialakult növekedés 1995. évre érte el csúcsát. Ekkortól nyílt meg számukra az **átalányadó** választásának lehetősége. Ezt azok a vállalkozók választhatták, akiknek a vállalkozásból származó éves nettó árbevétele 1994-ben 3 millió Ft-nál kisebb volt. Kizárólag kiskereskedelmi

tevékenység esetén ez a határ 15 millió Ft. Bevezetésének módja sokak számára nyújtott adóminimalizálási lehetőséget, így például sok munkáltató vállalkozóként foglalkoztatta tovább alkalmazottait. Az 1994-ben működő egyéni vállalkozók 10,4 %-a, 64 ezer fő jelentkezett át 1995-re az átalányadózásra. Nemcsak a nyereséges és magas jövedelmet realizáló vállalkozók választották e kedvező adózási formát, hanem a veszteségesek is. Az utóbbiak aránya 18%, az adóköteles jövedelmet el nem érőkkel együtt pedig az átalányban adózók több mint kétharmad részét képviselik. Ezekre a jelenségekre reagálva 1995. május 15.-i hatállyal a személyi jövedelemadót módosító 1995. évi XXXV. törvény keretében megváltoztak az átalányadózás feltételei, jelentősen szűkítve az átalányadózást választhatók körét. A korábban bejelentkezettek az év végéig még fizethették adójukat a régi szabályok szerint. Azóta a vonatkozó szabályozás számos elemmel bővült, pl. 1997-től mezőgazdasági östermelő is választhatta, 2000-től ÁFA alanyi mentesség választása is. 1999-ben 26 500 fő adózott az átalányadózás szabályai szerint, 2000-ben 30 500 fő, 2001-ben 31,5 fő. Itt érdemes szót ejteni a tételes átalányadózási forma sikertelenségéről, amelyet 1997-ben kísérleti jelleggel 2 évre hirdetett meg a törvény, és a kezdetekkor is csak 904 fő fizető vendéglátó és 118 fő fodrász, kozmetikus, taxis választotta, majd hasonló nagyságrendű volt a népszerűsége 2000-ben is, a megszűnés újratekintés szabályainak módosításával. 2001. évre vonatkozóan választhatták már csak a fizető vendéglátók.

Az 1995. évi csúcs után a regisztrált egyéni vállalkozások száma 1998-ig évente változó ütemben mérséklődött, legjelentősebben 1996-97-ben, amikor a társadalombiztosítási járulékfizetési kötelezettséget érintően következett be jogszabályi módosítás. 1999-től számuk mérsékelten újra emelkedik.

Az ezer főre jutó működő kis- és középvállalkozások számából (Magyarországon 63,4, szemben az EU 52,4-es értékével) tükröződik a magyar vállalkozói aktivitás magas szintje. A magas vállalkozói kedv azonban nem párosul a vállalkozások sikeres működtetéséhez szükséges ismeretekkel és készségekkel, ebből is fakadhatóan a *vállalkozások túlélési rátája számottevően elmarad* az EU-tól (1995 és 1997 között két évre 53,8% volt). Ebből következően a vállalkozások számának alakulása mögött jelentős mértékű fluktuáció húzódik meg. Az egyéni vállalkozások és nem jogi személyiségű társas vállalkozások fluktuációját némileg csökkenteti az a körülmény, hogy 1994 óta a megszűnő vállalkozásokat az

APEH garantáltan ellenőrzi, ezért sok vállalkozás nem szüntette, illetve szünteti be formálisan is a tevékenységét. Az adminisztrációs kötelezettségeknek ez a megszegése, amely annál jellemzőbb, minél kisebb a vállalkozás, ad magyarázatot a regisztrált és működő vállalkozások számában mutatkozó átlagosan közel 30% különbségre.

Az utóbbi két évben az egyéni vállalkozók fluktuációja némileg mérséklődött, 2000-ben és 2001-ben az újonnan alakult egyéni vállalkozások száma évente 52 ezret tett ki, a megszűnések száma pedig 2000-ben mintegy 43 ezer volt, 2001-ben ennél 9 ezerrel több. A szabályozó változásokon túl a magas fluktuációban a piaci szelekció, az idényjellegű vállalkozások okozta hullámvész is közrejátszik. A vállalkozások számának csökkenését hozhatja a Munka Törvénykönyvének 2003. július 1-től hatályos módosítása a kényszer-vállalkozások kiszűrése érdekében megnövekedett ellenőrzési lehetőségek kiterjesztésével.

A kkv szektort speciálisan érintő **adózási szabályok** között első helyen kell szót ejteni a kis- és középvállalkozások - ezen belül különösen a mikro- és kisvállalkozások - adóterheinek mérséklése érdekében 2001-től bevezetésre került két jelentős kedvezményről, mind a személyi jövedelemadóban, mind a társasági adóban, amelyek a vállalkozások jövedelem-pozícióját, illetve likviditási helyzetét jelentősen javították. Egyik a **mikro- és kisvállalkozások beruházási adóalap-kedvezménye**, amely az adózás előtti eredmény csökkentésére nyújt lehetőséget meghatározott feltételek fennállása esetén az adóalap összegéig, de 2001-ben legfeljebb 10 millió Ft-ig, 2002-ben max. 30 millió Ft-ig. Ez egyrészt a nyereség kimutatására ösztönöz, másrészt a beruházásokkal a hazai gazdaság felzárkózási esélyei javulhatnak. A másik a **kis- és középvállalkozások hitelkamatához kapcsolódó adókedvezménye**, amely lehetővé teszi, hogy a tárgyi eszköz beszerzéséhez felvett hitel után megfizetett kamat 40 százalékát, de adóévenként legfeljebb 5 millió forintot a vállalkozó adójából levonjon. A 2001. évi adóbevallásokból egyértelműen tükrözik, hogy a kedvezményeket közel nyolcszor annyian vették igénybe, mint ahányan a Széchenyi terv keretében - hasonló méretkategóriát figyelembe véve - támogatáshoz jutottak. (A mikro- és kisvállalkozások beruházási adóalap kedvezményét összességében 43 181 vállalkozás (egyéni és társas) 83 404 millió Ft összegben, míg a beruházási hitelek utáni adókedvezményt összesen 2 955 vállalkozás 1 013 millió Ft összegben vette igénybe.)

A szektort érintő további kedvezmények közül kiemeljük, hogy a kutatás-fejlesztés ösztönzésének támogatása érdekében szintén mind a társas, mind az egyéni vállalkozások 2001-től az ilyen címen felmerült költségek 200%-át érvényesíthetik adóalap-csökkentésként. A turisztikai cégeknek pedig némi könnyebbséget jelentett a turisztikai hozzájárulás 2002-től való megszüntetése. 2003-tól könnyítést jelent a vállalkozások számára az amortizációs leírás gyorsítása, és az adómentes fejlesztési tartalék bevezetése. A vállalkozók terheit jelentősen csökkenti a tételes egészségügyi hozzájárulás 2002. évi 4 500 Ft-ról 3 450 Ft-ra való mérséklése.

A 2003. évi szabályozásban azonban a legkisebb vállalkozásokat érintően a legnagyobb változást az új adózási forma, az **egyszerűsített vállalkozói adó** hozta. Az APEH-hez a megadott határidőig 66 737 bejelentkezési lap érkezett, amiből nyilvántartásba 63 340-et vettek. Az EVA-t választó adózók között - az előzetes várakozásoktól eltérően - a 2001. évi bevallási adatok elemzése alapján sok volt a veszteséges. A 2003. jan. 6-i állapot szerinti 32 432 egyéni vállalkozó közül minden ötödik, a 20 795 társas vállalkozás közül pedig minden negyedik veszteséggel zárta a 2001. adóévet. Átlagos veszteségük is viszonylag jelentős, 300 ezer Ft volt, a 2,9 millió Ft-os fajlagos árbevétel mellett. Emellett a várakozásokat jóval meghaladóan, 8,4 milliárd Ft-ot fizettek az evát választók első negyedévi adóelőleget. Ez valószínűsíti, hogy a költségvetés az előzetesen tervezett meghaladó bevételre számíthat ebből az adónemből, összességében pedig a kieső személyi jövedelemadó, társasági adó és áfa-bevételeket is meghaladja.

Az EVA alanyok iparüzési adóalapjukat az EVA alapjának 50%-ában is megállapíthatják, amivel elkerülhető az iparüzési adóalap tételes kiszámításával együtt járó adminisztrációs teher. A helyi adók problematikájának megoldása a csatlakozással egyre sürgetőbbé válik, elsősorban a vállalkozásokat leginkább érintő iparüzési adót érintően, amely erősen befolyásolja a versenyképességet is. A közteher-viselési rendszer érintő kihívások során ezt tartjuk az egyik legkényesebb kérdésnek, és megoldására csak az önkormányzati finanszírozás megújításával kerülhet sor.

Adminisztratív terhek

A kis-és középvállalkozások adózási, járulékfizetési és adminisztrációs terheinek csökkentése gyakorlatilag a rendszerváltás óta napirenden van, amelynek szükségességét vállalkozói felmérések is

alátámasztják. Az 1997 és 2000 között, 2000 fős reprezentatív mintán, négy alkalommal végzett vállalkozói felméréseink arra mutatnak rá, hogy a magas közterhek teljesítését és a gazdasági szabályozás kiszámíthatatlanságát tekintették a hazai kis- és középvállalkozók a vállalkozásuk növekedését leginkább akadályozó tényezőnek, az értéke (63%) a legmagasabb, bár időbeli összehasonlításban csökkenő a többi csoport értékeihez képest (KVFI, 1997, 1998a, 1998b, 2000).

3. táblázat. A vállalkozások növekedését akadályozó tényezők rangsora négy tényezőcsoportra vonatkozóan (%)

Tényezőcsoport*	Átlagos értéke, 1997. december	Átlagos értéke, 1998. december	Átlagos értéke, 1999. december
Szabályozás	73	68	63
Piaci környezet	49	49	52
Finanszírozás	32	31	37
Inputok	13	15	14

* A Szabályozás magába foglalja az adózási és társadalom-biztosítási terheket, illetve a gazdasági szabályozás kiszámíthatatlanságát; Piaci környezet: erős, tisztességtelen verseny, valamint nincs elégmegrendelés; Finanszírozás: tőkehiány, hitelhiány, illetve fizetési késedelmek; Inputok: kapacitások korszerűtlensége, beszerzési nehézségek, munkaerőhiány.

A vállalkozások erőforrásainak nagy részét kötik le az adminisztrációs, eljárásjogi teendők, elsősorban a legnagyobb adminisztrációs terhet jelentő, az APEH által előírt kötelező adatszolgáltatások. Igaz ez akkor is, ha külső könyvelőt bíznak meg a könyvelési feladatok ellátásával, amelynek díja az árbevétel 1,5-2%-a. Pl. A kötelezettségek teljesítésére 1999-ben összességében közel 70 féle adónyomtatvány volt használatos, továbbá 20 féle a járulék törzsnilyvántartás során használt bejelentkezési és változás-bejelentési, valamint a módosított jogszabályi előírásoknak megfelelő járulék-bevallási nyomtatvány. Az állami adóhatóság a megszűnésekkel, és összevonásokkal együtt összesen 46, plusz 4 féle az 1999. évben keletkezett (addig TB-vel kapcsolatos) költségvetési számlát vezetett, amelyekkel kapcsolatban a különböző adózóknak pénzforgalmuk keletkezhet. Jelentős változást jelentett, hogy 2000. január 1-jétől azonosak lettek az adó- és járulék bevallási szabályok, ami az adminisztráció vonatkozásában jelentős könnyítést jelentett.

A vállalkozói felmérések mindegyike azt az eredményt hozta, hogy az adminisztráció legjelentősebb csökkenését az jelentené a vállalkozások számára, ha a kötelező bevallásokat elektronikus formában teljesíthetnék. E cél megvalósításának első lépését, valamint a bevallások és kontroll-adatok (2002 folyamán 9, illetve 15 millió feldolgozott) határidőre és pontos tartalommal való beérkezését lényegesen könnyebbé tette, hogy a nyomtatványok letölthetők az APEH honlapjáról. Erre először 2000-ben volt példa, az 1999-es évre vonatkozó 9928-as és 9929-es társasági adóbevallásokkal. 2003-ban pedig már az APEH által rendszeresített nyomtatványok közül 49 jelenik meg összefüggés-vizsgálati szempontokkal, valamint ellenőrző és kitöltő programmal együtt, további 38 pedig bizonylatkép formájában. 2003-ban megduplázódott az előző évhez viszonyítva az internetes programmal elkészített személyi jövedelemadó bevallások száma, meghaladta 617 ezret, ami azt jelenti, hogy az összes szja-bevallás csaknem harmada készült számítógép segítségével. Ez az arány 2002-ben 6,9% volt, 2001-ben pedig 1,6%. Az egyéni vállalkozók esetében 2001-ről 2002-re 2,8%-ról 13,8%-ra nőtt az Internetről letöltött és beadott bevallások aránya, a társasági adóbevallások esetében pedig 18,5%-ról 44,5%-ra. A fejlődés szembetűnő, de az, hogy Intézetünk (Kfi) felmérése alapján a vállalkozások 75%-a külső könyvelővel könyveltet, azt valószínűsíteni, hogy ennek a növekedésnek meg nagyobb üteműnek kellene lennie, és a könyvelő cégeknek még nagyobb arányban kellene kihasználniuk ezt a lehetőséget.

Az elektronikus forma nemcsak az adózók számára előnyös, hanem jelentősen megkönnyíti az adóhatóság munkáját is, pl. érzékelhetően csökkentve minden bevallástípusnál az adózók által elkövetett számszaki logikai hibák számát, a társasági adóbevallásoknál, pl. a hibaarány megfeleződött.

Az elektronikus adóhivatal fejlesztésének második lépcsőfokát a bevallásbenyújtások elektronikus úton történő bevezetése jelenti.

Az adminisztrációs terhek enyhítése terén nagy változást jelentett az EVA bevezetése. Az evázó betéti társaságok és közkereseti társaságok jövő év januárjától jelentős könyvelési költséget takaríthatnak meg az evában maradással, hisz nyilvántartási kötelezettségeiket belépéskori választásuk szerint bevételi nyilvántartással is teljesíthetik, akárcsak az egyéni vállalkozók. A kft., szövetkezet, erdőbirtokosság társulat, végrehajtói iroda, ügyvédi iroda, szabadalmi ügyvivői iroda a

számvitelről szóló törvény előírásai szerinti kettős könyvvitelt köteles alkalmazni. Sok könyvelő csökkentette az egyszerűsített nyilvántartást vezetőik részére díjait, általában negyedévente kérnek annyit, mint eddig havonta, ez átlagosan 10-15 ezer Ft +áfát jelent.

Európai uniós csatlakozásunkkal mindenképp számolni kell az adminisztrációs terhek növekedésével, a különböző műszaki, biztonsági követelményeket terén, vagy tekintve a foglalkoztatást, az adózást vagy az állami támogatási rendszer bonyolultabbá válását.

Igazságszolgáltatás, jogbiztonság

A magyar gazdasági szereplők jogbiztonságáról, a tisztességtelen versenyről, mint a vállalkozások növekedését befolyásoló tényezőről is képet kaphatunk az előbbieken már említett vállalkozói felméréseinkből (KVFI, 1997, 1998a, 1998b, 2000). Ezek arra mutatnak rá, hogy a tisztességtelen verseny, amelyen nemcsak a versenytörvénnyel ütköző magatartást értjük, mindegyik felmérésünkben közel azonos értékkel, az ötödik helyet foglalta el a növekedést akadályozó tényezők rangsorában a magas közterhek, az erős verseny, a gazdasági szabályozás kiszámíthatatlansága és a nem elegendő megrendelés mögött.

A kelet-európai országok kis- és középvállalkozói körében végzett hasonló vizsgálatok is azt mutatják, hogy a vállalatvezetők nem a pénzügyi jellegű korlátokat tekintik a legfontosabb növekedést gátló tényezőnek, hanem a vállalkozás segítő infrastruktúrát és a piacgazdaság működését korlátozó olyan tényezőket, mint a korrupció, vagy a verseny korlátozása (Viszt, 2000).

A GKI Gazdaságkutató Rt. 1999-ben végzett átfogó kutatást, a tisztességtelen verseny – így a tulajdonhoz, illetve a szerződésekhez fűződő jogokat sértő üzleti magatartás – „szokásos” formáiról, gyakoriságáról és az okozott károk nagyságáról (Papanek, 1999). A vizsgálat kiindulópontja az volt, hogy az üzletszerzést, az ügyintézés elősegítő korrupció, a szerződészegés, a késedelmes vagy nem fizetés, a csalárd csőd, illetve felszámolás, az adófizetés elkerülésével elért dömping ár számos vállalkozást kényszerít túlzott kockázatok vállalására, illetve nagy veszteségek elviselésére. A kialakult helyzetből fakadó társadalmi károk hazai mértéke, bár érdemben nem nagyobb, sőt összességében jóval kisebb, mint a közép-kelet európai régióban, mégis elfogadhatatlan. A felmérés a jogsértések különböző formáinak a gazda-

ságban kialakult gyakoriságáról megállapítja, hogy különösen súlyos a helyzet a fizetési késedelmek és nemfizetés, a feketepiac versenye, valamint az alvállalkozók, beszállítók pontatlan vagy nem teljesítése terén. Valamivel kisebbnek ítélik a közintézmények hibás, gondatlan, vagy korrupt magatartását, és a közbeszerzési megrendelések odaítélésénél feltételezett korrupciót. Egyes esetekben az üzleti partnereknek a cégbírósi, telekkönyvi bejegyzések megbízhatatlanságának kihasználásán és a szellemi tulajdonhoz fűződő jogok megsértésén keresztül okoznak kárt. E felsorolt tevékenységek mögött számos ok húzódott, mint a telekkönyvek, cégbírósi regiszterek megbízhatatlansága, a gazdálkodás rendjére vonatkozó, számos esetben módosított törvények pontatlanságai, belső ellentmondásai, a kárt szenvedett vállalkozások jogismeretének hiányosságai, az ellenőrzések gyengeségei, illetve hiánya, az alacsony üzleti morál, nem elégséges szakember a tisztességtelen verseny szankcionálására hivatott intézményeknél, a feketemunka elterjedtségében pedig a magas közterhek játszanak szerepet.

A felmérés óta eltelt időszakban szinte minden felsorolt területen számos kedvező változás történt a tisztességtelen verseny, a jogsértő üzleti magatartás visszaszorítása érdekében. A jogalkotás terén, a jogharmonizáció révén is, a cégregiszterek és az egyéni vállalkozások nyilvántartása terén, az oktatás, továbbképzés terén, de említhetjük a közterhek némi csökkentését, az ellenőrzések fokozását is. Mindezek ellenére további jelentős erőfeszítéseket kell tenni a korrekt üzleti élet kialakítására, és törekedni kell a bíróságok leterheltségének csökkentésére is. Némi javulást mutat ezen a területen a helyi és megyei bíróságok ügyforgalmának áttekintése. 1997-ben közel 20 ezer gazdasági per érkezett a helyi bíróságokhoz, 2000-re ezek száma fokozatosan csökkent közel 14 ezerre, a megyei bíróságokhoz érkezett elsőfokú és fellebbezett ügyek két-háromezres számának némi emelkedése mellett. A gazdasági ügyek a beérkezett peres ügyeken belül fokozatosan csökkenő részarányt képviselnek, 4 év alatt 6,9%-ról a 6%-ra, a munkaügyi és a büntető perek arányának növekedése mellett. Csökkenést mutat a bíróságokon folyamatban maradt gazdasági peres ügyek száma is, amelyek 1998-ban a Fővárosi Bíróság Gazdasági Kollégiuma szakértőinek összegzése szerint számos okból hosszú, több éves időtartamúnak bizonyultak. A perek tárgyuk szerinti csoportosítása 1998-ban azt mutatta, hogy a gazdálkodók a tulajdonukat ért sérelmeket csak ritkábban vitték bíróság el, a szerződészegések miatti perek voltak a gyakoriak.

A gyorsabb bírósági ügyintézését segíti a Versenyhivatalon túl, a Magyar Kereskedelmi és Iparkamara (MKIK) mellett szervezett *Állandó Választottbíró*ság mind hazai, mind nemzetközi ügyekben, mint a gazdaság szereplői vitarendezésének egyik alternatív fóruma. E fórum mind népszerűbb a vállalkozások körében, melyet az is igazol, hogy az ügyszám évről-évre folyamatosan emelkedik, a múlt évben meghaladta a 200 ügyet. Az MKIK az üzleti forgalom biztonságának és a piaci magatartás tisztességének megteremtése, megőrzése, illetve fokozása érdekében, a gazdasági érdekképviseltek bevonásával dolgozza ki a tisztességes piaci magatartásra vonatkozó etikai szabályokat. Ennek keretében megjelentette az MKIK Etikai Kódexét, valamint a szakmai érdekképviseltekkel karöltve, egyre több szakmára (autósiskolák, utazási irodák, vendéglátó vállalkozások, személyszállító kisiparosok, stb.) jelentek meg ún. szakmai etikai kódexek.

A jogbiztonság területének egyik legfontosabb kérdése a korrupció elleni küzdelem, amelyről a Világbank és az IMF azt mondja, hogy ez a legfőbb akadálya a gazdasági és szociális fejlődésnek. Számos további lépés szükséges ahhoz, hogy Magyarország előrelépjen a Transparency International által rendszeresen publikált korrupciós rangsorban.

1995-ben Magyarország a 28. helyet foglalta el 4,12 értékkel az akkor 41. országot magában foglaló rangsorban, 2002-ben pedig 2 helyet rontva 2001. évi helyezését 33. helyen áll a 102. országot számláló rangsorban 4,9 értékkel. (A maximális 10 pontot a legkisebb megvesztegetési gyakorlatú ország kapja.) A tanulmány általános megállapításként kiemeli, hogy a csatlakozó országokban, amelyek között *Magyarország* helyzete jónak minősíthető Szlovénia utáni második helyezéssel, *EU-konform korrupcióellenes törvényeket fogadtak el, de ezek joghatósági alkalmazásában nem történt lényegi előrelépés.* A jogi erőfeszítések mindenképpen hozhatnak eredményeket, a közpénzek útjának szigorú ellenőrzése, a nyilvánosság, a támogatások szabályainak betartásával, de látványos előrelépés csak a jog keretei között kifejlődő politikai, üzleti morál javulásától várható.

Fogyasztóvédelem

A fogyasztóvédelmi jogszabályok alkalmazása az egyik legfontosabb versenyelem a vállalkozások számára. Azok a vállalkozások, amelyek eleget tesznek a fogyasztóvédelmi követelményeknek, egyben erősítik piaci pozíciójukat is, versenyképesebbek lesznek, amelyek pedig nem képesek eleget tenni a szabályoknak,

hátrányosabb helyzetbe kerülhetnek, akár ki is szorulhatnak a piacról. Az Európai Unióban a fogyasztóvédelem, több évtizedes fejlődése alatt mindig is kiemelt hangsúlyt kapott. Az uniós szintű fogyasztóvédelem az egységes belső piac fokozatos megteremtésének alapvető következménye, ahol a bővítés után mintegy 470 millió fogyasztó számára kell biztosítani a magas szintű védelmet. Az amszterdami szerződés alapján a fogyasztóvédelmi szabályozás önálló követelményként lép fel és megteremti más politikákban is a fogyasztóvédelem érvényesítésének prioritását, és egyben lehetővé teszi a tagállamok számára az uniós szabályozásoknál szigorúbb fogyasztóvédelmi rendelkezések alkalmazását is.

Jelenleg általános probléma, hogy a *vállalkozások nem ismerik fel a fogyasztóvédelem jelentőségét*, a fogyasztóvédelmi jogszabályokat sok esetben nem ismerik, vagy csak szükséges rossznak tartják. A gyártók nem ismerik fel a termékefelelősségi, valamint a fogyasztóvédelmi törvényből rájuk háruló felelősséget. A vállalkozásokkal szemben támasztott követelmények teljes köréről (a termékbiztonsági, termékefelelősségi előírásoktól kezdve a szavatossági, jótállási kérdések, fogyasztói panaszok területén át a reklámszabályozásig) nyújt ismereteket a „Fogyasztóvédelem az Európai Unióban és Magyarországon – vállalkozóknak” című, az ITDH Euro Info Központ Európa füzetek sorozatában megjelent kiadvány.

A vállalkozásoknak versenyképességük növelése érdekében:

- ismerniük kell a fogyasztóvédelmi jogszabályokat, törvényeket;
- be kell tartaniuk a fogyasztóvédelmi jogszabályokat;
- csak biztonságos árut és szolgáltatást állíthatnak elő és forgalmazhatnak;
- megfelelő kapcsolatot kell kialakítaniuk a hatóságokkal és a fogyasztók képviselőit ellátó civil szervezetekkel;
- erősíteniük kell a vállalkozáson belül (menedzsment és alkalmazottak körében) a fogyasztóvédelmi szemléletet;
- részt kell venniük a fogyasztóvédelmi jellegű oktatásokba, továbbképzésekben.

A felsorolt teendők megvalósításának elősegítése érdekében szükséges állami intézkedéseket is tartalmazza a *kormány II. középtávú fogyasztóvédelmi politikája*, amely az EU jelenlegi, V. fogyasztóvédelmi stratégiájának és akciótervének alapján került kialakítására, és amelyhez konkrét cselekvési program is kapcsolódik a 2003-2006. évekre

vonatkozóan. A 1012/2003. (II.25.) Korm. határozat alapján kiemelt figyelmet kell fordítani a fogyasztók életének, egészségének és biztonságának védelmére, a fogyasztói jogok képviselőit ellátó társadalmi szervezetek működésének elősegítésére, valamint a fogyasztóvédelmi és piacfelügyeleti intézményrendszer, a békéltető testületek tevékenysége és a fogyasztóvédelmi oktatás EU konform továbbfejlesztésére. További teendőt jelent az elektronikus kereskedelem területén a fogyasztók biztonságának javítása. A célok megvalósításának feltételei:

- az egységes, magas szintű fogyasztóvédelem,
- a fogyasztóvédelmi jogszabályok hatékony végrehajtása és
- a fogyasztói szervezetek bevonása az EU politikákba, valamint a politika érvényesítése.

Az egységes magas szintű fogyasztóvédelem körébe tartozik a EU jogszabályok (jelenleg 15 irányelv és három ajánlás szabályozza a fogyasztóvédelmet) folyamatos átvétele, átültetése; a jogszabályok betartásának fokozott ellenőrzése; a fogyasztóvédelmi és piacfelügyeleti intézményrendszer további fejlesztése.

Magyarország a fogyasztóvédelmi joganyag jelentős részét már átvette, a szabályozás során számos uniós fogyasztóvédelmi irányelv jogszabály átvételére, harmonizálására került sor, amelyek a vállalkozásokra nézve kötelezőek. Elsőként a termékfelelősségről szóló 1993. évi X. törvény került kihirdetésre, ezt a tisztességtelen piaci magatartás és versenykorlátozás tilalmáról szóló 1996. évi LVII. törvény követte. Az élelmiszerekről, valamint a hitelintézetekről és pénzügyi vállalkozásokról szóló törvények jelentős fogyasztóvédelmi rendelkezései mellett, a gazdasági reklámtevékenységről szóló 1997. évi LVIII. törvény után született meg az átfogó, minden jelentős fogyasztóvédelmi kérdést szabályozó, a fogyasztóvédelemről szóló 1997. évi CLV. törvény. A törvénnyel egyidejűleg, illetve azt követően több olyan jogi szabályozás született, amely az EU-irányelvek átvételét jelentette, így jelentősen nőtt, mintegy 100-ra a fogyasztóvédelmi jogszabályok száma. Ilyenek pl. hogy csak párat emeljünk ki a házaló kereskedésre vonatkozó szabályok, az áruk és szolgáltatások biztonságosságáról és ezzel kapcsolatos piacfelügyeleti eljárásról szóló kormányrendelet, vagy a fogyasztói forgalomba kerülő áruk és szolgáltatások árának feltüntetetéséről szóló GM rendelet.

A fogyasztóvédelem szabályait legutóbb a Magyar Köztársaság Polgári Törvénykönyvéről szóló 1959. évi IV. törvény, valamint egyes törvények fogyasztóvédelemmel összefüggő jogharmonizációs célú módosításáról szóló 2002. évi XXXVI. törvénymódosító csomag érintette, amely öt területet ölelt fel. Az EU szabályoknak megfelelő piacfelügyeleti rendszer kiépítését tette lehetővé a határokon 2003. január 1-től az áruk és szolgáltatások biztonságáról és az ezzel kapcsolatos piacfelügyeleti eljárásról szóló 79/1998. (IV.29.) Korm. rendelet új fejezettel, a vámárúk piacfelügyeleti ellenőrzésével való kiegészítése. A fogyasztóvédelemmel kapcsolatos hatósági és piacfelügyeleti feladatokat a Fogyasztóvédelmi Főfelügyelőség és a területi fogyasztóvédelmi felügyelőségek látják el. Jelenleg a kétszázazres nagyságrendű kereskedelmi egységet 430 fő ellenőrzi, ezért a Főfelügyelőség létszámát 75 fővel, ebből idén már 50 fővel, a BM-hez tartozó megyei felügyelők számát 200 fővel nő 2006-ig. Mint minden területen itt is folyamatos feladatot ad az információs háttér korszerűsítése.

A fogyasztóvédelmi jogszabályok hatékony végrehajtása terén a kormányhatározat a fogyasztók biztonságának erősítését jelöli meg feladatként az elektronikus kereskedelemmel kapcsolatban, a fogyasztói jogviták alternatív vitarendezési fórumának fenntartását és a folyamatos működési feltételek megteremtését, valamint kiemeli az önkormányzatok szerepét.

A fogyasztók és a gazdálkodó szervezetek közötti vitás ügyek egyezsége alapuló rendezését, illetve ennek eredménytelensége esetén, az ügy eldöntését szolgáló békéltető testületek – az európai gyakorlatnak megfelelően – a kereskedelmi és iparkamarák mellett működnek, sajnos nem minden megyében. A békéltetők hatáskörébe az áruk és szolgáltatások minőségével, biztonságával, a szerződések megkötésével és teljesítésével, valamint a termékfelelősséggel kapcsolatos fogyasztói viták rendezése tartozik. Az eljárás a fogyasztók kérelmére indul, ezer forint eljárási díj ellenében. Az ügyet a tanácsnak 30, bonyolultabb ügyekben 60 napon belül kell eldönteni. A rendszer 1999. január 1-jétől működik, a vállalkozások azonban működését alig ismerik, főleg nem kellően ismerik fel annak előnyeit. Az önkormányzatok fogyasztóvédelmi munkáját pedig a helyi viszonyok jobb ismerete miatt szükséges erősíteni.

A fogyasztói szervezetek bevonása az EU politikákba, valamint a politika érvényesítése terén a feladatokat a fogyasztói jogok képviselőit ellátó társadalmi szervezetek szerepének és feladatkörének növelése, a működési feltételek javítása, a fogyasztóvédelmi oktatás kiterjesztése a fogyasztók és a vállalkozások felé, valamint a fogyasztóvédelmi politika és annak céljainak más politikákban való érvényesítése képezi.

A civil fogyasztóvédelmi szervezetek támogatására 2003-ban 60 millió Ft áll rendelkezésre a GKM-ben, amit kiegészít a bírságokból befolyó összeg egy része, így várhatóan ebben az évben 80-90 millió Ft-ot lehet fordítani a támogatásukra. A civil szervezeteknek a panaszügyek intézésében, a segítségnyújtásban, a tanácsadás és a tájékoztatás terén kell egyre több szerepet vállalniuk.

Vállalkozásösztönzés – állami intézkedések

Tényfeltárás

A (kis) vállalkozások állami ösztönzésének eszközeit kormányhatározatok sora (1990, 1992, 1994, 1996, 1997, 2002) törvények (1998: kockázati tőke, 1999: kis és középvállalkozások fejlesztése), illetve egyéb, jogszabálynak nem minősülő dokumentumok (1998: kormánystratégia, illetve a Széchenyi terv különböző programjainak leírása) határozták meg.

A *nemzetközi kontextus* szempontjából a legfontosabb megállapítás az, hogy az *elmúlt egy-két évtizedben* egyre határozottabb reformok érvényesülnek a vállalkozásfejlesztésben. A nemzetközi szervezetek és a fejlett országok kormányai mind a külföldi (segély jellegű), mind a belföldi programok esetében *egyre ritkábban alkalmazzák a támogatott (pénzügyi, vagy üzleti fejlesztési) szolgáltatások eszközét, ehelyett* mind nagyobb hangsúlyt helyeznek a jogi szabályozási környezetre és a fenntartható, *rövid átmeneti időszak után támogatás nélkül is működtethető programokra*. A legújabb irányzat⁵ a két terület (jogi, szabályozási, üzleti

⁵ Az Egyesült Államok támogatáspolitikájában a „Millenium Challenge Account” nevű program a fejlődő országokban a vállalkozásfejlesztési célú akciókat akkor finanszírozza, ha a jogi szabályozási környezet reformja kielégítő mértékben halad. Ennek a szabálynak az alkalmazását az motiválta, hogy a korábbi tapasztalatok szerint a nem megfelelő jogi környezetben végrehajtott programok hatástalanok maradtak, a nem szolgálták a célszág vállalkozói szektorának fejlődését.

környezet egyfelől és vállalkozásfejlesztési programok másfelől) összekapcsolását, harmonizálását helyezi előtérbe, felismerve, hogy az előbbi területen elért pozitív változások feltételét képezik annak, hogy a konkrét szolgáltatásokat nyújtó programok eredményesen tudjanak működni.

A hazai gyakorlat csak a legutóbbi időben tett nagyon óvatos lépéseket egy hatékonyabb reform irányába, holott a jól működő vállalkozásfejlesztési rendszer a versenyképesség egyik tényezője.

Az átmenet időszakában eddig alkalmazott politikák nem elég hatékonyan érték el a hivatalos dokumentumokban deklarált céljaikat. Az eddigi kormányok egyértelműen a régi paradigma alapján alakították ki és hajtották végre kisvállalkozás-fejlesztési programjaikat. A programok nem tartalmazzák azokat a beépített kontrollmechanizmusokat, amelyek már nemzetközi ajánlásokból is ismertek, így a hatás méréséhez szükséges információk általában hiányosak.

Ennek következményei több területen is érezhetők:

- A vállalkozásfejlesztési politika alig járult hozzá önállóan is működő pénzügyi és/vagy üzleti fejlesztési szolgáltatások piacainak kialakulásához. Az ilyen részpiacok fejlődése spontán módon zajlik, ami önmagában nem baj, de a rásegítő hatás ezt a folyamatot sok területen lényegesen gyorsíthatná.
- A magyar kisvállalkozásoknak csak néhány százaléka kapott érzékelhető támogatást a vállalkozásfejlesztési rendszertől.
- Az alkalmazott eszközök ebben a kis számú esetben is csak kis mértékben szolgálták a versenyképesség javítását, sokkal inkább a viszonylag olcsó források szűk körű juttatására szorítottak.
- Az erősen korlátozott elérés következtében vállalkozásfejlesztési eszközök többsége nem felel meg annak a kritériumnak, hogy a verseny torzítása nélkül fejtsse ki hatását.
- A támogatások, kedvezményes programok feltételeinek sokkal nagyobb célcsoport felel meg, mint ahányan abból valóban kaphatnak. Ennek következtében az elosztási döntésekkel a vállalkozók jelentős része elégedetlen.
- A vállalkozásfejlesztési szervezetek körében járadékszerző (*rent seeking*) típusú magatartás alakult ki, kevés az érdekeltség

a tényleges eredményben, és az erőfeszítések jelentős részét a finanszírozási források biztosítása köti le.

- Alig alakultak ki a piacba integrálódó, vagy integrálódni képes, fenntartható, önszabályzó alrendszerek és tevékenységek.

Az elmúlt egy év ellentmondó fejleményeket hozott a vállalkozásösztönzés területén. Egyrészt a kormányzati dokumentumok deklarálták a politikai változtatás szükségességét, és a legfontosabb elveket, másrészt a gyakorlati intézkedések nem követnek lényegesen új irányvonalat. A legfontosabb példák a következők:

Az Európa-hitel, amely egyrészt a pénzügyi források (mesterséges) olcsóbbá tételére törekszik, ráadásul fordított pénzügyi logikát követve, mert minél kisebb a hitel összege, annál alacsonyabb a kamatláb. Másrészt olyan szerepet szán a kormányzati politikának a pénzügyi közvetítésben, amelyik nem tűnik megalapozottnak, hiszen a források „biztosítása” árfolyam-garancia vállalásával nem old meg érdemi kérdéseket a pénzügyi szektorban, vagyis a kormány ott próbál segíteni, ahol nincs valóságos probléma. Felmerül az a kérdés is, hogy a nagyon hosszú távú, tíz évnél hosszabb időre szóló hitelek iránt van-e valóságos kereslet a megcélzott vállalati körben.

A mikrohitelzés működésében nem történt érdemi változás, holott ez eddigi szerény eredményeket csak egy lényegi reformmal lehetne jelentősen javítani.

A Nemzeti Fejlesztési Terv Gazdasági Versenyképesség Operatív Program szervezeti rendszerét a támogatott szolgáltatások nyújtásra alakították ki.

A Széchenyi kártyát a tervezett csökkenő kamattámogatás helyett továbbra is magas kamattámogatással működtetik.

Nincsenek tehát elég határozott jelei a szükséges változásoknak.

Oksági magyarázat

A vállalkozásösztönzés közvetlen eszközeinek alkalmazása azt jelenti, hogy a kormányzat (és/vagy más donor) közvetítő szervezetten keresztül pénzügyi vagy üzleti szolgáltatásokat nyújt a vállalkozásoknak. E mögött az a megfontolás húzódik meg, hogy a specializálódás és a munkamegosztás fejlődése a legfontosabb forrása a kisvállalkozások hatékonyságjavulásának. Az elmúlt két évtized

nemzetközi tapasztalatai ugyanakkor egyértelműen megmutatták, hogy a szolgáltatások nyújtása önmagában nem jelent megoldást, valóságos hatás csak akkor érhető el, ha az erre irányuló programok fenntarthatóvá válnak és rövid időn belül a piacba integrálhatók.

A vállalkozásösztönzés területén jelenleg is tapasztalható problémák alapvetően a kormányzati politika következményei. A hazai gyakorlat érdemben nem reagált azokra az anomáliákra, amelyeket a hosszabb távon is támogatott (dotált) programok produkáltak, az elmúlt évtizedben olyan személyi és szervezeti változtatásokat hajtott csak végre, amelyek nem vezettek lényegi megoldásokhoz.

Le kell szögezni, hogy a jelenlegi struktúrában a vállalkozásösztönzési rendszerek működését nem lehet növekvő költségvetési támogatással javítani, mert a problémák a hatékonyság alacsony szintjéből erednek. Erre utal az is, hogy több területen parkolnak hosszabb ideje kihasználatlan források (Kisvállalkozás-fejlesztő Pénzügyi Rt.) és a programok egy részénél nagy felhalmozott alapok vannak (Mikrohitelprogram).

A jelenlegi problémák fő okát abban kell keresni, hogy a döntéshozók körében még mindig tarja magát az a dogma, hogy a vállalkozásfejlesztés terén a kormányzat feladata az olcsó pénzügyi források és üzleti szolgáltatások biztosítása a vállalkozások részére. Ez a felfogás egyre gyorsabb ütemben szorul ki az egyes országok és a nemzetközi szervezetek politikájából, mivel teljesen egyértelműen kedvezőtlenek azoknak a programoknak a tapasztalatai, amelyek ilyen megközelítésben próbálták megoldani a problémákat.

Jövőbeli célok, lehetséges intézkedések

A kedvező változásokhoz tehát a vállalkozásfejlesztési politika alapvető reformjára van szükség, gyakorlatilag minden területen az alábbiak szerint.

Funkcionális megközelítés. A politikák kialakításánál a funkciókat és nem a szervezeteket kell kiindulási alapként elfogadni. Így a lehetséges intézkedések lényegesen nagyobb perspektívája nyílik meg.

Fenntarthatóság. Csökkenteni kell a programok jelenleg közel 100%-os donorfüggőségét. Ezt nem elsősorban a költségvetési forrásokkal való takarékoság okán kell megtenni, hanem azért, mert az *ügyfélorientált, hasznos szolgáltatások ösztönzője és mércéje az önfenntartási*

képesség. E nélkül továbbra is a donor és nem a vállalkozó lesz a legfontosabb ügyfél.

Intézményfejlesztés, kapacitásépítés. A politika fő céljává nem a működtetés finanszírozását, hanem az önfenntartó módon működni képes struktúrák kialakítását kellene tenni. Ennek eszközei az intézményfejlesztés, ami megteremtené azokat a jogi és más szabályozási feltételeket, amelyek között az önfenntartás megvalósulhat, és a kapacitásépítés, ami az instrumentumok (például mikrohitelvezést hatékonyan végezni tudó szervezetek) kialakítását jelenti.

A piaci mechanizmusokra épülő koordináció

A végrehajtás ellenőrzésének és szabályozásának jelenlegi eszközei alapvetően adminisztratívak, ami a felhasználható erőforrások szűkösségével párosulva tervgazdasági jellegű koordinációt kíván meg. A reform eredménye egy olyan rendszer lenne, amiben a piaci koordináció érvényesülne, a versenyen, a hatékonysági kényszeren keresztül, és a siker mércéje a hozzáadott-érték termelésének növekedése lenne.

A kis- és középvállalkozás-fejlesztési politika akkor lehet hatékony, ha nem *célcsoportokat*, hanem olyan *beavatkozási területeket* keres, ahol a kisvállalkozások versenyképességét javító szolgáltatások piaca nem, vagy nem kielégítően működik. Más szóval strukturális helyett funkcionális megközelítést alkalmaz, nem piachelyettesítésre, hanem piacépítésre törekszik. A funkcionális megközelítés néhány eleme jelen van a hazai programok egy részében, ezeket erősíteni, a strukturális jellemzőket pedig leépíteni kellene.

A magyar kis- és középvállalkozások egyre érettebben reagálnak a gazdasági verseny kihívásaira, aminek része a pénzügyi és üzleti szolgáltatások piacainak kialakulása és fejlődése. A vállalkozásfejlesztési politika akkor tud hatékony eszközöket kialakítani, ha felismeri ezeket a piaci tendenciákat, és együttműködik velük.

A hatások tekintetében is lényegi különbség van a piachelyettesítő és a piacépítő vállalkozásfejlesztés között. Az előbbi konzerválja a piaci kudarcot, az utóbbi magában rejtje a probléma megoldásának esélyét. Ahhoz, hogy makrogazdasági szinten növekedést hozzon a tranzakciós költségek csökkentése, arra van szükség, hogy költségcsökkenés valóságos legyen, hatékonyságjavuláson alapuljon. Azok a programok,

amelyek elfogadják a magas költségeket, de azokat a vállalkozó helyett mással fizettetik ki, a gazdaság egészére nem gyakorolnak érdemi hatást.

A kockázati tőkefinanszírozás

Szabályozási szerep

A kisvállalkozások tőkehelyzetének javítását az állam közvetett és közvetlen eszközökkel szolgálhatja. A közvetett eszközök azoknak az intézményeknek a kiépítését jelentik, amelyek befektetési tevékenység kereteit adják.

Legfontosabb területei a befektetéssel foglalkozó szervezetek szabályozása, a sikeresen fejlődő vállalkozások tőzsdei bevezetését segítő speciális tőzsdék kialakítása és a befektetések adóztatásának szabályozása. Magyarországon külön jogszabály van a kockázati tőkebefektetések szabályozására, ami külön figyelmet érdemel.

A Parlament 1998-ban fogadta el a kockázati tőketörvényt (1998. évi XXXIV. törvény a kockázati tőkebefektetésekről, kockázati tőketársaságokról, valamint a kockázati tőkealapokról).

A törvény célja a kockázati tőkebefektetési tevékenység szabályozása és adókedvezményekkel történő ösztönzése volt. A törvényt már az előkészítés szakaszában sok szakember bírálta, és alkalmatlannak tartotta mind a szabályozásra, mind az ösztönzésre. Az eddigi tapasztalatok legalábbis részben a bírálók véleményét látszanak alátámasztani. A jelentősebb alapkezelők és alapok nem jelentkeztek be a törvény hatálya alá, és eddig csak egy szervezet kezdte meg regisztrációját. A törvény tehát eddig nem fejtett ki érdemi hatást.

Indokoltnak látszik megfontolni a törvény felülvizsgálatát, és olyan szabályozás bevezetését, ami a befektetési tevékenység számára valóban érdemi segítséget jelent. Ennek formája nem feltétlenül egy önálló törvény. Véleményem szerint elsősorban annak a korábban többször megfogalmazott javaslatnak a megvalósítására kellene törekedni, hogy a szabályozás vezessen be egy, a jelenlegi törvényben levőnél általánosabb befektetési szervezetet, amely adózási szempontból átlátható (transzparens). Ez azt jelentené, hogy a befektetett összegeket mindaddig nem adóztatná, ameddig azokat nem „veszik ki”. A megoldás amerikai mintára egyre szélesebb körben terjed el a világban.

Tőkebefektetői szerep

Az állam számos országban jelenik meg a tőkepiacon olyan esetekben, amikor a spontán piaci folyamatokat valamilyen okból befolyásolni akarja.

A tőkefinanszírozás helye és szerepe a vállalkozások finanszírozásában

A vállalkozások finanszírozásában a döntő szerep a saját forrásoké. Ugyanakkor a modern piacgazdaságokban a külső források igénybevétele is általános. A vállalkozások szempontjából a kérdés általában úgy merül fel, hogy egy adott helyzetben milyen a saját és a külső források optimális szerkezete.

Az egyetlen külső forrás, amelynek igénybevétele tulajdonosi jogokat biztosít a finanszírozónak, ezáltal nem csak a profitból, hanem a vállalat irányításából is részesedik. A finanszírozott vállalat szempontjából a kockázat kisebb, mint a hitel esetében, mert nincs fizetési kötelezettség, a befektető számára viszont a hozam, sőt a tőke érték-megőrzése a legkevésbé garantált.

A tőke származhat tőzsdei részvénykibocsátásból és tőzsdén kívüli tranzakcióból is. Esetünkben ez utóbbi az érdekes. A tőzsdén kívüli befektetés fogalmát gyakran azonosítják a kockázati tőkével.

Az egyes befektetési szakaszok megoszlása a befektetett tőke értékéből eltérő. A Nyugat-Európára jellemző arányokat a következő táblázat öt kategóriára összevonva tartalmazza.

4. táblázat. Befektetési szakaszok szerinti megoszlás a nyugat-európai kockázati tőke iparban

Befektetési szakasz	Megoszlás (%)
Magvetés	0,6
Kezdés	5,2
Növekedés*	41,4
Helyettesítés	6,4
Kivásárlás**	46,4
Összesen	100,0

*Az egyéb korai szakasszal, az áthidaló finanszírozással és a reorganizációval együtt. ** A vezetői bevásárlással együtt.

Számos ország tapasztalata, hogy a technológia-intenzív vállalkozások finanszírozása a magvető és a kezdő szakaszban kevésbé vonzó a kockázati tőke számára, ezért az állami programok sokszor elsősorban erre a területre koncentrálnak.

A kockázati tőke gyakorlatilag bármilyen ágazat finanszírozására alkalmas feltéve, ha megteremthetők a finanszírozás pénzügyi feltételei.

Az európai kockázati tőkebefektetések kevesebb, mint felének ismert a méret szerinti megoszlása. Az adatokból látható, hogy a legkedveltebb kategória 200-499 főt foglalkoztató vállalkozás. A befektetett tőke túlnyomó többsége a viszonylag nagyobb kis és a közepes vállalkozásokba ment. Ugyanakkor az átlagos befektetési összegekből azt is látni lehet, hogy nem az átlagos kisvállalkozásokba kerül a kockázati tőke, hanem azokba, amelyek jelentősebb tőkebefektetéseket képesek fogadni.

5. táblázat. Vállalatok részesedése a befektetésből méret szerint

Méretkategória	Részesedés a befektetésből, %	Átlagos befektetés, millió Ft
0-9	5,0	66
10-19	4,3	74
20-99	28,8	168
100-199	16,3	361
200-499	29,7	720
500-999	4,8	409
1000-4999	9,7	709
5000+	1,3	1357

Forrás: European Venture Capital Association évkönyvek, EVCA, Zaventem, Belgium.

Az alkalmazott állami eszközök

Az állam, mint tőkebefektető a fejlett országokban általában nagyon korlátozott szerepet játszik a tőzsdén kívüli befektetések piacán. Ezt szemlélteti a következő táblázat.

6. táblázat. Állami részesedés arány a kockázati tőkealapokban

Ország	Állami részesedés a kockázati tőkealapok új eszközeiből
Egyesült Királyság	1,1
Franciaország	1,8
Németország	7,9
Belgium	7,4
Finnország	6,6
Dánia	22,4
Hollandia	0,0
Olaszország	13,1
Spanyolország	11,4
Európa összesen (nem csak a kiemelt országok)	3,1

Az Egyesült Államokban szakértői becslések szerint az állami források részesedése a kockázati tőke forrásai között nem éri el az 1%-ot. Megemlítjük azt is, hogy a kockázati tőke működése következtében a visszaforgatott (újra befektetett) tőkehozadék a legfontosabb új forrás.

Az állami részvétel korlátozott voltának fő oka az, hogy a legtöbb országban (Magyarországhoz hasonlóan) igen jelentős a kockázati tőke kínálata, ami az adott időszakban meglevő tényleges befektetési lehetőségeket folyamatosan meghaladja.

A nyugat-európai országok széles körében léteznek olyan szervezetek, ügynökségek, amelyek szerepet játszanak a kisvállalkozások tőkeellátásában. Ezek abban különböznek a tisztán piaci szereplőktől, hogy bizonyos társadalmi célokat követve hozzák meg befektetési döntéseiket. Túlnyomó többségük a regionális fejlesztést, a munkahelyteremtést és a technológiai fejlesztést tekinti fő céljának és tőkejuttatáson kívül más szolgáltatásokat is nyújt a vállalkozásoknak.

A fejlett országok egy részében⁶ az állami szerepvállalást olyan módon is próbálják piacokonformmá tenni, hogy állami forrásból csak abban az esetben lehet egy vállalkozásba fektetni, ha van egy vezető magánbefektető, aki, vagy amely az állami résszel megegyező mértékű összeget fektet be.

A sikeres állami kockázati tőkeprogramok⁷ együttműködnek a verseny előtti (prekompetitív) szakaszt finanszírozó szervezetekkel is, és már a kutatás-fejlesztés során ösztönzik a piacorientált tevékenységet.

A kisvállalkozásokat is segítő tőkeprogramoknak két típusa alakult ki.

Az egyik modellben az állami szerepvállalás arra korlátozódik, hogy a kisvállalkozások fejlesztését szolgáló befektetési alapok vagy társaságok számára forrásokat biztosít, amelyek azután a befektetési tevékenységet a teljes mértékben a piaci szabályok szerint végzik. Ilyen programok elsősorban az angolszász országokban működnek.

⁶ Erre példa az államilag támogatott német befektetési társaságok működése, valamint az USA-ban és az Egyesült Királyságban működő tőkeprogramok.

⁷ A kutatás-fejlesztési eredmények piacra jutásának egész folyamatát sikeresen menedzseli a izraeli YOZMA tőkealap.

A másik modell határozottabb struktúrapolitikai célokat tűz ki (elsősorban az innovatív vállalkozások kezdő szakaszának finanszírozását) és több területre terjeszti ki az állami szerepvállalást, ugyanakkor számos ponton olyan elemeket épít be, amelyek garantálják a hatékonysági kritérium érvényesülését.

Meg kell említeni, hogy Magyarországon már kialakult és működik a tőzsdén kívüli tőkebefektetések piaca. 2002-ben 120 millió, az idei első negyedévben 100 millió eurót fektettek be ezen a piacon, aminek teljes összege a kockázati tőkéről szóló törvény hatályán kívül történt.

Javaslatok

Azokon a piacokon, amelyekben a koncentráció nagy és így a verseny mérsékelt, célszerű állami eszközökkel a versenyteremtés, -élénkítés érdekében beavatkozni.

A vállalkezési környezet alakításánál az állam számára legfontosabb alapelv az, hogy a kormányzat-vállalkozások viszonylatban a lehető legalacsonyabb szintre csökkentse és ott is tartsa a tranzakciós költségeket. Bármilyen (pénzben, időben, erőfeszítésben vagy kockázatban mérhető) tehernövekedés csökkenti a magyar vállalkozások nemzetközi versenyképességét, ezért az ilyen következményekkel járó változtatásokat csak akkor szabad meglépni, ha a várható hozam nagyobb a költségeknél.

Több ponton is szükség van a társasági és cégjogszabályok módosítására abból a célból, hogy a hazai gazdasági jogi környezet a kisvállalkozásoknak és a külföldi befektetőknek kedvezőbb feltételeket biztosítson. A régi igényként megjelenő elektronikus cégeljárás bevezetése napirenden van, része a cégjog jelenleg folyó fejlesztésének. Az európai kisvállalkozói charta elvárásaira is tekintettel, változások szükségesszerűek a kisebb, elsősorban jogi személyiség nélküli vállalkozások jelenlegi részletes szabályozásában, az ügyvédkényszer esetleges megszüntetésével, illetve a regisztráció egyszerűsítésével.

Az egyéni vállalkozói igazolványok kiváltása során nem tartjuk szerencsésnek és indokoltnak a kamarák azon jelenlegi törekvését, hogy a kamarai törvény módosítása által elérjék a gazdálkodó szervezetek teljes körű kamarai nyilvántartását.

A cégalapítással és megszűnéssel járó adminisztrációs feladatok további egyszerűsítési lehetőségeinek, időigényének és költségeinek csökkentésén túl az adminisztrációs terhek mérséklése terén az alábbiak folyamatos áttekintése szükséges:

- a bevallási, adatszolgáltatási, számviteli, nyilvántartási kötelezettségek teljesítésével járó feladatok folyamatos egyszerűsítési lehetőségei, elektronikus útra terelése,
- az élmunkához kapcsolódó terhek,
- a belső piaci kapcsolatrendszer formái, a vállalkozások egymás közötti kapcsolataiban szerepet játszó adminisztratív előírások,
- a finanszírozási forrásokhoz, hitelhez jutás feltételei, ennek adminisztrációs és költségvonzatai,
- környezetvédelmi és egyéb kötelezettségeknek, előírásoknak való megfelelés.

A vállalkozásfejlesztés területén a következő konkrét változtatásokat javasoljuk:

Mikrohitelprogram

A pénzügyi és szervezeti fenntarthatóság megvalósítása egy 3-4 éves átmeneti időszak során.

A hitelező szervezetek pénzügyi felelőssége, és az ezzel járó rugalmasabb működés megteremtése.

A non-profit szervezetek önálló hitelezési tevékenységének engedélyezése saját vagyon és donorfiranszírozás terhére.

Az alacsony kamat dogmájának feladása.

A megfelelő kockázatkezelési kapacitás kiépítése, majd ezt követően források bevonása a pénzpiacról.

A központi források allokációja a hatékonysági kritériumok alapján.

Garanciaprogramok

A vállalkozások hiteleinek állami háttérű garantálását fenn kell tartani, mint az egyik leginkább piacokonform módszert a hitelhez jutás elősegítésére.

A garanciadíj-támogatásokat le kell építeni.

Garanciaszövetkezeteket csak akkor szabad indítani, ha önfenntartó módon képesek működni, folyamatos állami támogatás nélkül.

Széchenyi-kártya

A kamattámogatás leépítése 2-3 éven belül.

A banki folyószámla-hitelezés hátárainak tiszteletben tartása, amihez az 5 milliós hitel is már túl sok.

Egy éven belül a program indokoltságának felülvizsgálata.

Kockázati tőke

Az állami forrásokkal létrehozott alapok közvetlen befektetési tevékenységének leépítése.

Az állam társfinanszírozói szerepének kialakítása, együttműködés a magánalapokkal a közös kockázatvállalás alapján.

A kockázati tőkéről szóló törvény átalakítása és a jelenlegi csatornákat alkalmazó befektetők jogszabályi környezetének javítása elsősorban a kisebbségi tulajdonosok jogainak védelmével.

A befektetői oldal ösztönzése a nyugdíjalapok kockázati tőke-befektetésének engedélyezésével (természetesen az alapok értékének csak nagyon kis hányada erejéig).

Nem pénzügyi szolgáltatások

Csak olyan területeken érdemes programokat indítani, ahol a piac nem vagy nem kielégítően működik, de reális kereslet lenne bizonyos szolgáltatásokra.

A szolgáltatásokkal szemben már az induláskor meg kell fogalmazni az önfenntartás követelményét.

Pályázati rendszerek

A vállalkozóknak adott, vissza nem térítendő, egyedi döntések alapján szétosztott támogatások rendszerét a lehető leggyorsabban le kell építeni.

Függelék

1. táblázat A regisztrált vállalkozások számának alakulása gazdálkodási formánként, 1990-2002

Időszak	Egyéni	Kkt	Bt	Kft	Rt	Szövetkezet	Összesen*
1990	393 450	418	5 789	18 317	646	7 132	457 015
1991	510 459	463	22 977	41 206	1 072	7 232	615 351
1992	606 207	1 187	41 218	57 262	1 712	7 694	746 190
1993	688 843	2 492	67 301	72 897	2 375	8 175	872 517
1994	778 036	3 287	89 001	87 957	2 896	8 252	1 001 973
1995	791 496	3 685	102 560	102 697	3 186	8 321	1 053 257
1996	745 247	4 394	127 725	122 044	3 536	8 362	1 049 590
1997	659 690	4 509	140 043	143 109	3 929	8 330	998 264
1998	648 701	5 006	161 857	157 990	4 251	8 230	1 026 642
1999	660 139	5 217	170 762	160 647	4 350	8 191	1 049 410
2000	682 925	7 873	188 136	167 033	4 372	7 516	1 094 446
2001	698 001	8 213	199 152	172 919	4 423	7 074	1 124 835
2002	708 513	8 113	208 454	182 242	4 425	6 768	1 152 221
2003. 02.	708 375	8 072	209 310	183 669	4 411	6 795	1 153 553

Forrás: KSH Havi Közlemények. Megjegyzések: *A rovat egyéb vállalkozási formákat is tartalmaz, ezért a táblázat sorainak összege nem egyezik az összesen oszlop adataival. (1989. végén a kisiparosok száma 174 837 fő volt.) A regisztrált vállalkozások jelentős része, átlagosan közel 30%-a valójában nem működik. A nem működő vállalkozások aránya a szövetkezetek, illetve az egyéni vállalkozások esetében a legnagyobb, míg a részvénytársaságok, betéti társaságok esetében a legkisebb.

2. táblázat A működő vállalkozások száma jogi formák szerint, 1997-2002

Időszak	Egyéni	Kkt	Bt	Kft	Rt	Szövetkezet	Összesen
1995.12.31.	417 587	2 935	80 950	85 349	2 903	4 879	605 794
1996.01.01.	413 673	2 935	82 378	86 046	2 880	4 718	604 053
1996.12.31.	460 163	3 558	107 782	104 166	3 232	4 858	698 045
1997.01.01.	498 197	3 416	104 708	97 870	3 069	4 424	724 911
1997.12.31.	465 049	3 565	118 419	124 192	3 573	4 989	734 236
1998.01.01.	432 925	3 367	112 807	114 294	3 317	5 531	702 641
1998.12.31.	458 355	4 063	140 449	134 107	3 736	5 668	779 470
1999.01.01.	425 966	3 760	133 355	125 627	3 549	5 409	729 990
1999.12.31.	467 513	4 386	150 637	136 777	3 853	5 892	802 215
2000.01.01.	432 603	4 015	139 694	126 633	3 538	5 643	744 346
2000.12.31.	487 699	7 052	167 434	144 656	3 800	5 922	847 024
2001.01.01.	430 031	6 561	152 958	133 080	3 659	5 680	761 634
2001.12.31.	468 797	7 230	174 542	150 194	3 926	5 715	840 575
2002.01.01.	442 900	6 776	161 208	138 478	3 696	5 442	787 800
2002.12.31.	474 678	7 020	180 534	158 342	3 857	5 392	860 022
2003.01.01.	441 445	6 855	173 884	151 580	3 764	5 275	812 642
2003. 02.	447 054	6 888	177 402	155 504	3 797	5 348	826 085

Forrás: KSH Havi Közlemények

Megjegyzések: A táblázatból látható a működő vállalkozások számának januári nyitóállománya jóval kisebb, mint az előző év decemberi záróállománya. Ennek az a magyarázata, hogy az évközből megszűnő vállalkozások egy részének adatait a KSH csak évente egyszer, a januári nyitóállománynál veszi figyelembe.

3. Táblázat A fontosabb adóalanyi csoportok számának alakulása régióként, 2003. január 1. (fő)

	Közép- Magyar- ország	Ebből: Budapest	Észak- Magyar- ország	Észak- Alföld	Dél- Alföld	Nyugat- Dunán- túl	Közép- Dunán- túl	Dél- Dunán- túl	Összesen
Egyéni vállalkozók	153 183	101 422	47 882	60 811	61 757	50 531	54 083	45 283	473 530
Önálló tevékenységet folytató adózásos magánszemély	81 096	63 366	15 171	20 466	23 846	25 096	24 672	30 942	221 289
Gazdálkodó szervezetek össz. (db)	238 016	186 824	37 959	46 530	44 227	39 491	41 651	37 709	485 583
Ebből:									
Jogi személyiségű gazdasági társaságok (db)	96 064	76 894	11 230	14 748	14 826	13 264	14 011	12 065	176 208
Előzőből: Kft-k (db)	90 818	72 458	9 886	13 373	13 395	12 089	12 788	10 662	163 011
Jogi személyiség nélküli gazdasági társaságok (db)	117 477	91 326	16 930	22 093	20 151	17 304	19 332	16 991	230 278
Előzőből: Bt-k (db)	100 486	75 763	14 349	19 806	17 803	14 074	15 994	14 349	196 861

Forrás: Adóvilág 2003/5.

4. táblázat Újonnan alakult vállalkozások száma, ezer

	1995	1996	1997	1998
Albánia	7,2	4,7	2,3	3,2
Bulgária	55,7	68,7	41,4	50,2
Csehország	123,1	85,6	85,8	101,3
Észtország	6,0	3,4	5,1	5,8
Lengyelország	259,6	232,1	305,8	307,9
Lettország	6,7	5,3	4,8	6,1
Litvánia	20,7	8,1	12,3	11,2
Magyarország	81,9	60,4	49,3	67,2
Románia	94,5	45,9	53,1	75,9
Szlovákia	37,3	25,9	32,3	32,1
Szlovénia	8,4	6,4	6,2	6,6

Forrás: Román (2000)

Megjegyzés: A kis és középvállalkozások demográfiáját nemzetközi összehasonlításban vizsgálja a KSH egy 2000-ben készült kiadványa (Román, 2000), amely az újonnan alapított vállalkozások jellemzőiről, életciklusuk lefolyásáról próbál képet nyújtani. Az adatok azt mutatják, hogy a környező országokban a vállalkozás szabadsága és munka-nélküliség kényszerítő ereje hasonló reakciókat váltott ki a vállalkozás-alapításokat illetően. A piacgazdaságra áttért közép- és kelet-európai országokban újonnan alapított vállalkozások számát mutatja a fenti táblázat.

Hivatkozások

KVFI [1997, 1998, 1999, 2000]: *Kis- és közepes vállalkozói konjunktúrjelentés*. Kisvállalkozás-fejlesztési Intézet, Budapest.

OECD [2000]: *Small and Medium Enterprise Outlook*. OECD, Párizs.

Papanek Gábor (szerk.) [1999]: *Jogbiztonság a Magyar gazdaságban. A tulajdonhoz és a szerződésekhöz fűződő jogok érvényesítési lehetőségei*. Filum, Budapest.

Román Zoltán, Ambrus Katalin [2000]: *A kis- és középvállalkozások demográfiája nemzetközi összehasonlításban*. KSH, Budapest.

Vedres Balázs [1999]: Igazi magántulajdon. A hazai nagyvállalatok tulajdonszerkezete és tulajdonosi hálózatai a kilencvenes évek végén. Kézirat.

Viszt Erzsébet (szerk.) [2000]: *Kis- és középvállalkozások fenntartási költségeinek és adminisztratív terheinek csökkentése*. GKI Gazdaságkutató Rt., OFA, Budapest.

TARTALOMJEGYZÉK

Miniszteri előszó	3
Szerkesztői előszó a „Gazdasági versenyképesség-helyzetkép és az állami beavatkozás lehetőségei” című kutatáshoz	5
Piaci környezet, szabályozás, és vállalkozásösztönzés	13
Összefoglaló	13
Bevezetés	14
A piacszerkezet Magyarországon	14
Jogi és szabályozási környezet	18
Vállalkozásösztönzés – állami intézkedések	37
A kockázati tőkefinanszírozás	42
Javaslatok	47
Függelék	50
Hivatkozások	53